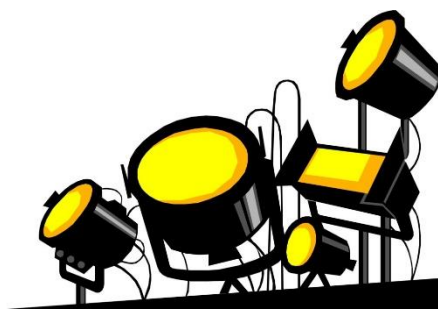
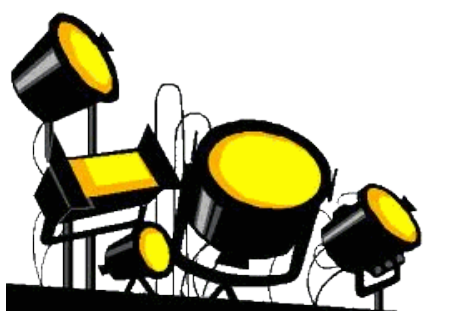
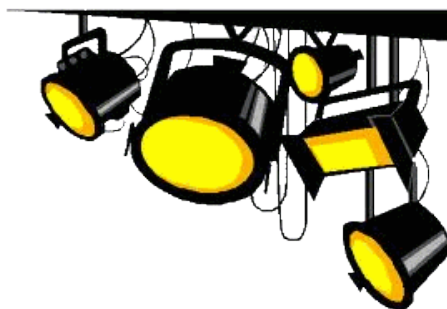
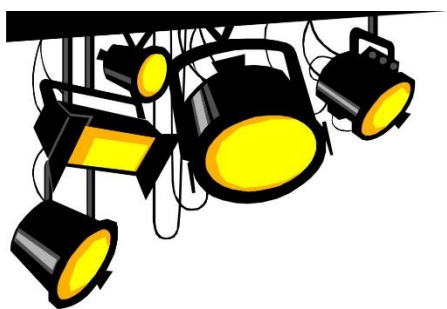

Hoe schrijf ik een goede beschouwing?

Havo 5

Theorieboekje

Naam:.....

Klas:.....

Docentenhandleiding bij lessenserie beschouwing schrijven havo 5

2016-2017

Lessen in lezen

Lessen in schrijven

Docentenhandleiding

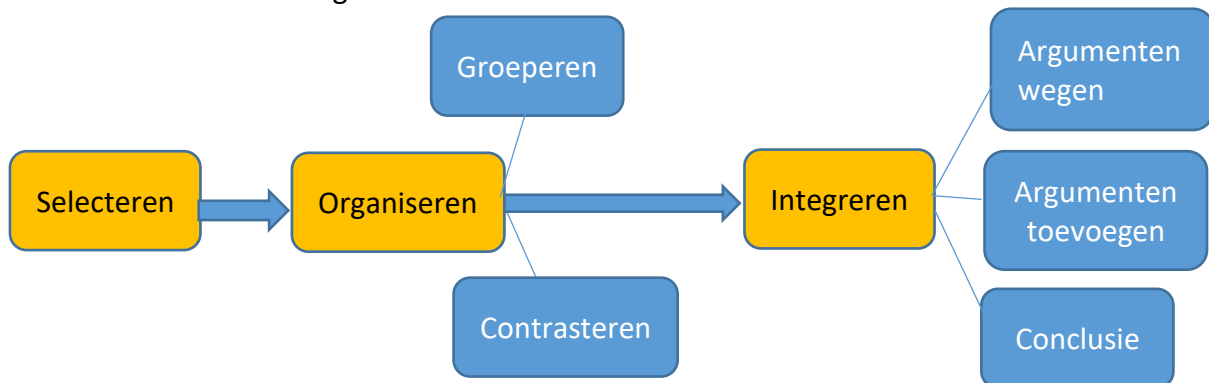
Het doel van deze lessenserie is dat leerlingen beschouwingen schrijven met een heldere structuur en een correcte omgang met bronnen. Dit doel wordt bereikt door in de eerste zes lessen leerlingen te leren hoe ze om moeten gaan met teksten die ze in een beschouwing gaan verwerken. Daarnaast leren ze in les zeven tot en met twaalf om de bronnen te verwerken tot een eigen tekst.

Kernbegrippen synthesesetkst schrijven

Een synthesesetkst is een tekst waarin een eigen visie naar voren komt die ondersteund wordt met bronnen die verwerkt zijn en niet slechts overgeschreven of samengevat zijn. Syntheseteksten hebben samenhang en een eigen structuur, die niet gebaseerd is op de bronteksten. Je gaat namelijk op zoek naar de relatie tussen de verschillende bronnen en die relatie benoem je expliciet in je synthesesetkst (bijvoorbeeld: verschillen, overeenkomsten).

Een beschouwing is een soort synthesesetkst waarin de stand van zaken met betrekking tot een bepaald onderwerp beschreven wordt. In een beschouwing wordt de visie van een leerling naast de visies uit de bronteksten geplaatst.

Een schrijver van een synthesesetkst doorloopt het volgende proces: informatie selecteren, organiseren en integreren tot een eigen tekst. Hieronder staan de deelvaardigheden in een schema. Deze deelvaardigheden komen allemaal in de lessenserie naar voren.

In stappen ziet het schrijfproces van een synthesesetkst er als volgt uit:

1. Lezen en begrijpen van bronteksten;
2. de relevante informatie selecteren;
3. de gevonden informatie organiseren (relateren en groeperen);
4. de informatie integreren tot een conclusie;
5. de synthesesetkst schrijven;
6. de synthesesetkst herschrijven.

Bij de lessenserie hoort ook het invulboekje 'Hoe schrijf ik een beschouwing?' Dit is voor de leerlingen bedoeld. Als er uitleg is over bepaalde deelvaardigheden kunnen de leerlingen meeschrijven in dit invulboekje. Aan het einde van de lessenreeks hebben de leerlingen dus een overzicht van de theorie. Ze mogen het op papier of digitaal invullen.

Print het schema 'Lessenserie synthesesetkst schrijven' op A3 voor een overzicht van de hele lessenreeks.

Les 1

Leerlingen kunnen de criteria van een synthesesetekst* noemen.

Leerlingen sorteren tien beschouwingen van vorig jaar op kwaliteit. Laat ze de beschouwing in een rij leggen: links de beste, dan de één na beste, totdat de slechtste beschouwing rechts ligt. De leerlingen moeten zich steeds afvragen op basis van welke criteria ze een beschouwing op een bepaalde plek leggen. Elke beschouwing heeft een nummer gekregen. De volgorde op basis van de cijfers die leerlingen voor hun beschouwing gehad hebben is als volgt (de cijfers staan achter het dikgedrukte nummer van de beschouwing): **8** (7,4), **6** (7), **7** (6,7), **3** (6,5), **2** (5,8), **4** (5,6), **10** (5), **1** (4,2), **9** (4,1), **5** (1; dit is een uiteenzetting en geen beschouwing).

Als het sorteren afgerond is, presenteren de leerlingen vijf criteria op basis waarvan ze gesorteerd hebben aan de rest van de klas. De criteria schrijven ze op grote bladen (flip-overbladen) en hangen ze op het bord. De presentaties duren ongeveer twee minuten. Ze noemen de criteria en lichten deze toe. De grote bladen blijven op het bord hangen, zodat de klas alle criteria kan zien.

Als alle groepjes gepresenteerd hebben, moet de klas tot een top-5 van de criteria komen. Dat gaat zo: vergelijkbare criteria worden tot één criterium geformuleerd. Daarna selecteren de groepen de vijf beste criteria. Door klassikale uitwisseling van wat de groepen gekozen hebben, kom je tot een top-5 voor de hele klas. Deze criteria schrijven ze over in hun invulboekje.

Maak voor jezelf een notitie als er 'verkeerde' criteria in de top 5 beland zijn. In de volgende les kun je dat bijsturen. Sluit de les af met één vraag uit deze Socrative: SOC-25501016. De vraag is: 'Op basis van de beste beschouwingen die ik gezien heb, beoordeel ik mijn eigen niveau voor het schrijven van beschouwingen op dit moment op havo 5-niveau.' Ze vullen in of ze het hiermee eens of oneens zijn. Na de quiz wordt je gevraagd of je een rapport wil. Zeg ja en stuur het rapport naar mij. De resultaten kunnen ook voor jezelf interessant zijn.

Voorbeelden van goede criteria (de eerste vier lijken mij het belangrijkste):

- De lezer wordt niet gedwongen om een standpunt in te nemen
- Het onderwerp wordt van verschillende kanten belicht
- De deelonderwerpen dragen bij aan het beantwoorden van de vraagstelling
- De opbouw van de tekst is helder door een goede verdeling van deelonderwerpen in alinea's en goede signaalwoorden
- In de inleiding worden het onderwerp en de vraagstelling duidelijk genoemd
- In het slot worden de verschillende visies samengevat en wordt er een beargumenteerde afweging gegeven

Voorbeelden van 'verkeerde' criteria (verkeerd, want je wilt de belangrijkste criteria): spelling, grammatica, aantal woorden, titel, bronvermelding.

Les 2

Leerlingen leren informatie te selecteren, groeperen en contrasteren (organiseren)

Introduceer de stappen die gezet moeten worden om tot een synthesesetekst (beschouwing) te komen. Leg ook het principe van een synthesesetekst uit (zie eerste pagina docentenhandleiding voor de stappen en een precieze uitleg van wat een synthesesetekst is). Als hierbij een aantal criteria uit de vorige les voorbijkomen, kun je daarop teruggrijpen. Nu kun je ook extra uitleg geven als er 'verkeerde' criteria genoemd zijn. Benoem ook de sterke band tussen lezen en schrijven.

In deze les gebruiken de leerlingen een Venn-diagram om informatie met elkaar te vergelijken. Leg uit dat dit een grafische manier is om informatie te ordenen en dat dit veel leerlingen helpt om grip te krijgen op de hoofdzaken van een tekst.

De leerlingen schrijven linksboven in het Venn-diagram 'dierentaal' en rechtsboven 'mensentaal'. In de linkercirkel staan de specifieke eigenschappen van dierentaal en in de rechtercirkel de specifieke eigenschappen van mensentaal. Dit zijn dus de verschillen (contrasteren). In het midden waar de cirkels elkaar snijden staan de overeenkomsten. Ze vullen het diagram in met de teksten over mensen- en dierentaal.

Zodra de leerlingen klaar zijn met invullen, bespreek je het Venn-diagram klassikaal (zie voor een ingevuld diagram het docentenmateriaal). Welke informatie moet waar staan? Leerlingen vullen hun diagram waar nodig aan.

Vervolgens schrijven de leerlingen op basis van hun Venn-diagram drie alinea's: één alinea over mensentaal, één alinea over dierentaal en één concluderende alinea over de verschillen en overeenkomsten tussen beide talen. Deze alinea's moeten aan het einde van de les af zijn.

Benadruk bij het geven van huiswerk 1 dat je een leerling enorm benadeelt als je geen feedback op zijn/haar tekst geeft.

Huiswerk:

- 1) Geef je alinea's aan een klasgenoot. Deze klasgenoot legt de alinea's naast de top-5 criteria en beoordeelt in hoeverre de alinea's aan deze criteria voldoen. Vervolgens geef je twee tips en twee tops. Volgende les de alinea's met feedback meenemen en teruggeven aan je klasgenoot.
- 2) Maak een account aan op Stormboard. Dit account heb je de volgende les nodig.

Les 3

Leerlingen leren informatie te selecteren te ordenen rondom thema's (organiseren)

De leerlingen lezen eerst individueel de samenvattingen van drie teksten over het tropisch regenwoud. Deze teksten gebruikt de Vlaamse vrouw in het filmpje om te laten zien hoe zij informatie groepeerd rondom thema's en niet per bron. Tijdens en na het kijken schrijven de leerlingen de tussenstappen om argumenten te sorteren op die de vrouw zet in hun invulboekje.

Bespreek deze tussenstappen klassikaal en benoem dat deze aanpak geschikt is voor alle schrijftaken op basis van bronteksten, zoals hun profielwerkstuk, werkstukken van andere vakken of papers die ze voor vervolgoopleidingen moeten schrijven. Laat ze de tussenstappen aanvullen in hun invulboekje.

Vervolgens maken de leerlingen een mindmap bij de teksten over de spellingkwestie. Ze mogen dit met behulp van Stormboard of met stiften op papier. Leerlingen markeren in de teksten de argumenten en groeperen de argumenten per thema, zoals ze in het filmpje gezien hebben. In de mindmap/Stormboard maken vervolgens onderscheid tussen argumenten voor en argumenten tegen de spellingverandering.

Daarna schrijven ze per thema een alinea. De alinea's horen bij de vraag: in hoeverre is het wenselijk dat de spelling veranderd wordt zoals Maurice de Hond voorstelt? Ze schrijven deze vraag op en daaronder schrijven ze de alinea's. Deze alinea's geven dus een overzicht van de argumenten van de voor- en tegenstanders, zonder dat er een voorkeur wordt uitgesproken voor één van beide kanten. Het is dus precies zoals ze een beschouwing moeten schrijven. Deze alinea wordt volgende les beoordeeld op selectie en groepering van argumenten.

Laat de leerlingen op de bronteksten hun naam zetten en neem ze in. In les 7 worden deze bronteksten weer gebruikt.

Huiswerk: alinea's over spellingverandering meenemen naar de les

Les 4

Leerlingen leren sleutelwoorden te herkennen en verbanden te leggen tussen sleutelwoorden in de tekst (selecteren en organiseren)

De les begint met feedback geven op de alinea's die volgende les geschreven zijn. De feedback richt zich op de selectie van de argumenten en de groepering van de argumenten.

De docent modelt een sorteerteek. Zie de powerpoint bij het docentenmateriaal. Centraal staan de vragen: 1) hoe selecteer je sleutelwoorden (de belangrijkste woorden uit de tekst) en 2) hoe leg je verbanden tussen de sleutelwoorden. Benoem ook dat de sorteertaak een grafisch hulpmiddel is om grip te krijgen op de tekst, net als het Venn-diagram, de mindmap en Stormboard.

De rest van de les verloopt volgens het principe van Denken-Delen-Uitwisselen: de leerlingen gaan individueel het geleerde toepassen door zelf een sorteertaak bij de tekst uit de examenbundel te maken. Deze les krijgen ze de kernwoorden en een schema waarin de sorteertaak gemaakt moet worden. Ze vullen de deelonderwerpen in in vierkanten, de kernwoorden in de cirkels en ze benoemen de tekstverbanden tussen de deelonderwerpen. Een leerling mag een extra deelonderwerp toevoegen, mits hij kan beargumenteren waarom.

Daarna vergelijken leerlingen in tweetallen elkaars sorteertaken en verbeteren hun sorteertaak waar nodig. Het uitwisselen gebeurt in groepjes van vier. Opnieuw vergelijken leerlingen elkaars sorteertaak en verbeteren waar nodig.

Indien er tijd is, kan er nu een sorteertaak klassikaal besproken worden. Zo niet, dan begint de volgende les met de nabespreking. Een uitwerking van de sorteertaak staat bij het docentenmateriaal

Een sorteertaak is niet goed of fout, maar belangrijk is dat een leerling kan beargumenteren waarom bepaalde woorden bij elkaar horen en waarom er bepaalde tekstverbanden tussen de geclusterde woorden horen.

Les 5

Leerlingen leren verbanden te leggen tussen sleutelwoorden in de tekst (selecteren en organiseren)

Vertel dat de leerlingen een complexe tekst krijgen en dat ze de sorteertaak gaan gebruiken als hulpmiddel om grip op de tekst te krijgen. De sorteertaak helpt om de belangrijkste woorden te selecteren en de verbanden tussen de sleutelwoorden te leggen. Zo krijgen ze inzicht in de structuur van een tekst.

Deze les verloopt ook volgens het principe van Denken-Delen-Uitwisselen. De leerlingen maken eerst zelfstandig een sorteertaak bij de tekst. Daarna vergelijken ze elkaars sorteertaak en verbeteren deze waar nodig. Hierna bespreken ze hun sorteertaken in groepen van vier. Ten slotte kiest de docent één sorteertaak uit om klassikaal te bespreken. Sta bij de nabespreking stil bij de manier waarop sleutelwoorden geselecteerd kunnen worden en hoe de verbanden tussen deze woorden gelegd kunnen worden.

Voor mijn onderzoek is het nodig dat ik nu een tussenmeting doe. De leeslessen zijn geweest; de komende lessen ligt het accent op schrijven.

Les 6

Leerlingen leren hoe ze informatie per thema moeten groeperen (organiseren)

Deze les is korter dan de andere lessen. Als je uitloop hebt, kun je dat in deze les goed opvangen. Als je tijd overhoudt, kun je ze altijd één of meer alinea's over het onderwerp laten schrijven.

De les begint met het kijken van het instructiefilmpje van Ben en Chiel. Dit zijn twee leerlingen die hardop denkend voordoen hoe je bronnen organiseert. Ben doet dit op een goede manier en Chiel op een verkeerde manier. Chiel leest alle bronnen hardop voor, maar relateert ze niet aan elkaar. Ben doet dit wel tijdens het lezen en daarom is hij een goed voorbeeld.

Geef de leerlingen vooraf een kijkvraag mee: wie is de beste schrijver en waarom? Laat de leerlingen in hun boekje invullen wat Ben en Chiel doen. Bespreek dit na afloop van het filmpje. Laat de leerlingen de goede aanpak noteren in hun invulboekje.

Nu gaan de leerlingen het geleerde toepassen. Ze krijgen per groepje samenvattingen van teksten die afgedrukt zijn op verschillende kleuren papier. Per bron is een andere kleur gebruikt. Ze knippen de alinea's los en groeperen de informatie rondom thema's (vergelijk les 3 Stormboard).

Zodra een groepje klaar is met groeperen, fotografeert de iPad-bezitter de groepering en stuurt deze op een afgesproken moment naar de andere iPad-bezitters en de docent. Hun namen staan op het bord. Het is belangrijk dat leerlingen de foto's op hetzelfde moment sturen, omdat zo voorkomen wordt dat groepjes die later klaar zijn niks meer doen. Groepjes die eerder klaar zijn, maken op basis van hun groepering een structuur voor een tekst waarin ze de deelonderwerpen in een logische volgorde zetten.

Alle groepen hebben één post-it. Op deze post-it noteren ze hun groepsnummer. De groepen bekijken de groeperingen op de foto's en kiezen de beste. Hun keuze laten ze aan de klas zien door op het bord hun post-it te plakken bij de juiste groep.

Als alle groepen gestemd hebben, projecteer je de beste groepering op het bord en vraag je terug waarom die gekozen is.

Huiswerk: twee teksten lezen over evaluatiesysteem van docenten in het Spaanse onderwijs. Deze teksten worden gebruikt in het instructiefilmpje van de volgende les. Leerlingen die de teksten niet gelezen hebben, kunnen dit filmpje niet volgen en leren dus niet hoe ze teksten kunnen integreren tot een conclusie.

Les 7

Leerlingen leren hoe ze op basis van informatie conclusies kunnen trekken

De leerlingen hebben als huiswerk twee teksten gelezen over de evaluatie van docenten in het Spaanse onderwijs. Vraag twee leerlingen om de teksten in twee zinnen samen te vatten. Benoem voordat je het filmpje start dat de studenten Spaans spreken, maar dat het filmpje Engels ondertiteld is. Start daarna het filmpje. Laat leerlingen tijdens het kijken de kijkvragen beantwoorden in het invulboekje.

Bespreek de antwoorden klassikaal. Leg daarna uit hoe je met behulp van de hulpvragen tot een integratie kunt komen. De hulpvragen zijn deze:

- Met welke argumenten ben ik het eens? Met welke ben ik het oneens? En waarom?
- Welke argumenten wegen het zwaarst door? Wat zijn de belangrijkste argumenten?
- Kan je zelf nog iets toevoegen? Eigen argumenten, bedenkingen, ideeën?
- Wat kan je nu concluderen op basis van de argumenten?

Laat de leerlingen deze vragen overnemen in hun invulboekjes. Daarna gaan ze aan de slag met de bronteksten over spelling uit les 3. Ze moeten de argumenten wegen met behulp van de hulpvragen. Laat leerlingen een + achter de argumenten zetten waar ze het mee eens zijn, een - bij oneens en een ! bij zwaarwegende argumenten. Ze noteren ook hun eigen visie op de spellingkwestie. De vraagstelling was: in hoeverre is het wenselijk dat de spelling veranderd wordt zoals Maurice de Hond voorstelt?

Sta bij de nabespreking vooral stil bij welke argumenten het zwaarst doorwegen en waarom, maar ook bij de achtergronden van de mensen van wie de argumenten afkomstig zijn. Zijn dit deskundigen of niet? Bespreek wat er nu geconcludeerd kan worden op basis van de argumenten. Koppel dit aan de afweging die in een beschouwing gemaakt moet worden.

Les 8

Leerlingen leren hoe ze moeten parafraseren

Leg uit wat een citaat en parafrase is. Laat leerlingen dit opschrijven in hun invulboekje. Leg uit hoe je een citaat in een bron verwerkt.

1. Inleiden (persoon en functie noemen, over welke kwestie gaat citaat/parafrase)
2. Verwoorden

3. Uitleiden (wat kun je concluderen uit citaat/parafraze)
4. Bron noemen

Benoem bij de uitleg ook wat plagiaat is en dat je het kunt vermijden door bronnen te noemen. Leg duidelijk uit hoe de bronnen genoteerd moeten worden.

Vertel daarna over het belang van voorkennis activeren voor het begrijpen van een tekst. Dit is ook belangrijk om een eigen visie op het onderwerp toe te kunnen voegen. Laat de leerlingen na de uitleg hun visie op taalverandering geven. Verloedert het Nederlands of is er sprake van taalverandering? Geef desnoods eerst een aantal voorbeelden van taalverandering, zoals in uitspraak (het Poldernederlands), hun als onderwerp of een andere spelling (les 3 en les 7).

De leerlingen krijgen de bronteksten uitgedeeld. Met behulp van de bronteksten moeten ze antwoord geven op de vraag: hoe erg is het dat het Nederlands verandert? Vervolgens gaan de leerlingen de argumenten in de bronteksten markeren en daarna organiseren (groeperen en contrasteren) op een zelfgekozen manier (Venn-diagram, Stormboard, mindmap, eigen schema). Verwijs naar eerdere lessen hierover.

Nu leggen de leerlingen hun argumenten naast die van een klasgenoot en vergelijken hun werk. Heb je nog argumenten over het hoofd gezien? Heb je de argumenten op dezelfde manier gegroepeerd en gecontrasteerd?

Daarna gaan ze in dezelfde tweetallen de argumenten evalueren met behulp van de hulpvragen. Ze noteren ook hun eigen visie. Leg uit dat leerlingen de argumenten kunnen evalueren m.b.v. de hulpvragen. Laat ze een + achter de argumenten zetten waar ze het mee eens zijn, een - bij oneens en een ! bij zwaarwegende argumenten.

Ze verwerken hun argumenten individueel in een tekst met een zelfgekozen structuur. Ze schrijven alleen de kern met vier alinea's. Ze moeten één argument citeren, de andere parafaseren ze. Bij het parafaseren moet het argument op zo'n manier herschreven zijn dat leeftijdsgenoten het argument kunnen begrijpen. De parafrases moeten voldoen aan de eisen die aan het begin van de les uitgelegd zijn.

Huiswerk: 1) De vier alinea's van de kern zijn af en deze moeten ze op papier meenemen naar de volgende les. Andere leerlingen zullen er feedback op geven en dat gaat lastig met digitale teksten. 2) De bronteksten moeten meegenomen naar de volgende schrijfles.

Les 9

Leerlingen leren hoe ze een afweging moeten schrijven (ordenen en integreren)

De leerlingen gaan in viertallen feedback geven op elkaars kern. Ze doen dit met behulp van het invulblad. Dit gaat in rondes. Er wordt gelet op de beste ordening van argumenten, de beste parafrases/citaten en de beste weging van de argumenten. Elk viertal kiest de beste tekst en kan uitleggen waarom deze de beste is.

Als het groepje klaar is met feedback geven, gaan de leerlingen individueel een slot met een afweging schrijven bij hun kern.

De conclusies worden in viertallen op een schaal gelegd en de afweging wordt getypeerd. Dit doen ze op de achterkant van het invulblad. Eerst schrijven zelf de namen van de auteurs op de schaal en in de tabel met soorten afwegingen, daarna vergelijken ze hun resultaten met de groep.

De manieren waarop je een afweging kunt maken, nemen de leerlingen over in hun invulboekje.

Les 10

Leerlingen leren hoe ze een complete synthesesetekst schrijven (selecteren, organiseren en integreren)

Les 10 en 11 zijn de laatste lessen van de reeks. Als het goed is, blijft er één schrijfles over. De schrijfoopdracht van de complete beschouwing kan over deze twee lessen verspreid worden of je kunt ervoor kiezen om bepaalde stappen in het schrijfproces te herhalen of een andere werkvorm in te zetten. Het doel is in elk geval dat er een complete beschouwing met inleiding, kern en slot komt voor de laatste les.

Herhaal de kernpunten van het schrijven van een beschouwing. Geef aanwijzingen voor het opmaken van de tekst en het inschakelen van de spellingcontrole.

Leerlingen schrijven een beschouwing over meertalig opvoeden. Leerlingen mogen een eigen vraag kiezen of deze vraag gebruiken: hoe wenselijk is het dat kinderen meertalig worden opgevoed? Ze mogen zelf kiezen hoe ze de bronteksten gaan organiseren en welke structuur ze gebruiken.

Eisen aan de beschouwing:

- Publiek: leeftijdsgenoten
- 700-800 woorden
- Onderwerp: meertalig opvoeden
- Inleiding, kern en slot met afweging
- Citaten en parafrases met correcte bronvermelding
- Opmaak met tussenkopjes
- Correcte spelling, grammatica en woordkeus

Huiswerk: laatste les is de beschouwing af. Beschouwing meenemen op papier.

Les 11

Leerlingen kunnen een synthesesetekst evalueren

Dit is de laatste les van de reeks. Deze les geven de leerlingen in viertallen elkaar feedback op de tekst. Dit gebeurt op verschillende manieren.

Herhaal hoe je goede feedback geeft: feedback is concreet en duidelijk en gaat over meerdere tekstaspecten.

Eerst lezen de leerlingen alle inleidingen en sorteren ze die van beste naar slechtste inleiding. Ze vullen op het invulblad hun feedback aan de schrijver in. In de volgende ronde kijken ze naar de ordening (groeperen en contrasteren) van de informatie. Ze sorteren opnieuw op geslaagd en minder geslaagd en vullen het volgende deel van het invulblad in. Bij de derde ronde controleren ze of de citaten en parafrases aan de eisen voldoen. Ze sorteren de teksten op best uitgevoerd en slechtst uitgevoerd. Weer noteren ze hun feedback op het invulblad. In de laatste ronde lezen ze de afweging. Deze wordt gesorteerd

op beste en slechtste afweging en op het invulblad vullen de leerlingen hun feedback over de afweging in.

Als de feedbackrondes allemaal gedaan zijn, noteren de leerlingen tien do's en don'ts (5 do's en 5 don'ts). Laat de leerlingen dit op de iPad doen. Ze leveren hun lijstje in via de Showbie-klas die ik gemaakt heb. Laat ze hun Notitie of Notability omzetten in pdf voordat ze het inleveren. Dan kan ik het bestand op de computer en iPad openen. Handgeschreven lijstjes mag je aan mij geven. Ik gebruik de informatie om te zien wat ze geleerd hebben.

Ten slotte vullen leerlingen via Socrative mijn vragenlijst in. De code is: SOC-25503388.

Lessenserie synthesetekst schrijven havo 5

	Leerdoel	Leeractiviteiten van leerlingen	Activiteiten docent	Materiaal
1	Leerlingen kunnen de criteria van een synthesetekst* noemen	<p>15 min. In groepjes van 3-4 beschouwingen van vorig jaar sorteren op basis van kwaliteit</p> <p>10 min. Criteria op basis waarvan gesorteerd is, expliciteren en presenteren met flip-overs</p> <p>15 min. Alle criteria verzamelen, samenvoegen (vergelijkbare criteria tot één criterium formuleren) en top-5 van de criteria voor een beschouwing samenstellen</p>	<p>1. Bij groepjes nagaan of ze kunnen beargumenteren waarom ze voor een bepaalde volgorde gekozen hebben (hoeft niet klassikaal, mag wel).</p> <p>2. Eventueel criteria aanvullen</p> <p>3. Nagaan of iedereen criteria noteert en voor jezelf notitie maken als er 'foute' criteria in de top-5 belanden. In de volgende les bijsturen.</p> <p>4. Laat leerlingen ter afsluiting één vraag via Socrative beantwoorden. Stuur de uitslag naar mij. Code: SOC-25501016</p>	<p>- Grote bladen (flip-overbladen)</p> <p>- Stiften</p> <p>- Plakband of magneten om bladen op het bord te hangen</p>
2	Leerlingen leren informatie te selecteren, groeperen en contrasteren (organiseren)	<p>20 min. Individueel drie teksten lezen over het verschil tussen dieren- en mensentaal en venn-diagram invullen (venn-diagram invullen mag in tweetallen)</p> <p>25 min. Op basis van het venn-diagram drie alinea's schrijven, waarin ze de verschillen tussen mensen- en diertaal bespreken (1 alinea mensentaal, 1 alinea diertaal, 1 concluderende alinea over verschillen/overeenkomsten)</p>	<p>1. Leg de stappen uit die je moet zetten om tot een synthese van bronnen te komen en leg uit wat een synthesetekst precies is.</p> <p>2. Uitleggen hoe een venn-diagram gebruikt wordt</p> <p>3. Bij schrijven benadrukken dat één alinea over mensentaal gaat, één alinea over diertaal en één concluderende alinea over de verschillen en overeenkomsten</p> <p>4. Huiswerk opgeven: leg de drie alinea's langs de top-5 criteria van een beschouwing en schrijf twee tips en twee tops bij de tekst. Volgende les innemen.</p>	<p>- 1 setje kopieën met teksten over dieren- en mensentaal per leerling</p> <p>- 1 venn-diagram per leerling</p>
3	Leerlingen leren informatie te selecteren te ordenen rondom thema's (organiseren)	<p>5 min. Individueel een samenvatting van drie teksten over het tropisch regenwoud lezen</p> <p>6:15 min. Instructiefilmpje bekijken waarin een vrouw argumenten sorteert m.b.v. Stormboard</p> <p>5 min. O.b.v. filmpje tussenstappen benoemen om argumenten te sorteren op thema</p> <p>15 min. In tweetallen bij de zeven teksten een mindmap maken waarbij argumenten gegroepeerd worden op thema</p> <p>15 min. Leerlingen schrijven per thema een alinea</p>	<p>1. Benoem dat de leerling de samenvatting moet lezen om straks mee te kunnen denken met het instructiefilmpje.</p> <p>2. Leg uit dat de vrouw Vlaams is en dat haar uitspraak van het Nederlands anders is dan je gewend bent.</p> <p>3. Bespreek klassikaal de tussenstappen die de leerlingen genoemd hebben. Benoem dat ze deze aanpak voor hun eigen schrijftaken kunnen (beschouwing, profielwerkstuk!) gebruiken</p> <p>4. Huiswerk volgende les: geschreven alinea's meenemen om feedback van medeleerlingen te ontvangen</p> <p>5. Leerlingen moeten volgende les hun examenbundel meenemen.</p>	<p>- 1 setje kopieën met samenvattingen per leerling</p> <p>- Instructiefilmpje Stormboard</p> <p>- Stormboard</p> <p>- 1 setje kopieën met teksten over spellingkwestie per tweetal (deze set wordt ook gebruikt bij les 7)</p> <p>- Per tweetal A3-vellen voor mindmap</p> <p>- Stiften</p>
4	Leerlingen leren sleutelwoorden te herkennen en verbanden te leggen tussen kernwoorden in de tekst (selecteren en organiseren)	<p>10 min. In viertallen feedback geven en ontvangen bij alinea's les 3</p> <p>10 min. Observeren hoe sleutelwoorden herkend worden en hoe er verbanden tussen sleutelwoorden gelegd worden</p> <p>10 min. Individueel sorteertaak maken: sleutelwoorden overnemen op blaadje en verbanden benoemen</p> <p>10 min. In tweetallen elkaars sorteertaak vergelijken en verschillen benoemen. Daarna ook in groepjes van vier</p>	<p>1. Feedback laten geven op selectie van argumenten en groepering op thema. Welke groepering is het meest geslaagd? Teksten innemen.</p> <p>2. Sorteertaak voordoen. Hoe selecteer je sleutelwoorden en hoe leg je verbanden tussen sleutelwoorden?</p> <p>3. Denken (individueel), delen (tweetallen), uitwisselen (groepjes) begeleiden en één sorteertaak kiezen om klassikaal te bespreken (kan eventueel in volgende les)</p> <p>4. Leerlingen moeten volgende les hun examenbundel meenemen.</p>	<p>- Powerpoint sorteertaak uit docentenmateriaal</p> <p>- 1 Examenbundel (blz.) per leerling</p> <p>- 1 invulblad sorteertaak per leerling</p>
5	Leerlingen leren verbanden te leggen tussen kernwoorden in de tekst (selecteren en organiseren)	<p>25 min. Individueel een sorteertaak maken van een complexe tekst: sleutelwoorden overnemen op blaadje en verbanden benoemen</p> <p>10 min. In tweetallen elkaars sorteertaak vergelijken en verschillen benoemen. Daarna ook in groepjes van vier</p> <p>5 min. Klassikaal één sorteertaak evalueren op selectie sleutelbegrippen en gelegde verbanden</p>	<p>1. Vertel dat de tekst die de leerlingen krijgen moeilijk is, maar dat de sorteertaak (evenals andere grafische hulpmiddelen) helpt om grip op de tekst te krijgen</p> <p>2. Denken (individueel), delen (tweetallen), uitwisselen (groepjes) begeleiden en één sorteertaak kiezen om klassikaal te bespreken (kan eventueel in volgende les)</p>	<p>- 1 Examenbundel (blz.) per leerling</p> <p>- 1 invulblad sorteertaak per leerling</p>

			<p>3. Sta bij de nabespreking stil bij de manier waarop sleutelwoorden geselecteerd worden en hoe de verbanden tussen deze woorden gelegd kunnen worden.</p> <p>4. Laat leerlingen mijn vragenlijst invullen via Socrative. Dit is nodig om de lessenserie voor volgend jaar te verbeteren. Dit kun je ook aan de klas vertellen.</p>	
6	Leerlingen leren hoe ze informatie per thema moeten groeperen (organiseren)	<p>10 min. Klassikaal een film bekijken waarin Ben en Chiel informatie ordenen</p> <p>5 min. Tijdens en na het kijken verschillen tussen de aanpakken noteren en klassikaal evalueren</p> <p>10 min. Leerlingen groeperen informatie-eenheden rondom thema's</p> <p>15 min. Op basis van eigen groepering en die van anderen evalueren hoe de verschillende tekstfragmenten over de thema's verspreid raken; beste groepering kiezen door post-it met groepsnummer op het bord te plakken</p>	<p>1. Geef de leerlingen deze kijkvraag: wie is de beste auteur? De kijkopdracht is om de aanpak van Ben en Chiel met elkaar te vergelijken.</p> <p>2. Begeleid klassikale evaluatie van de aanpak van Ben en Chiel. Laat aantekening maken van wat een goede auteur doet</p> <p>3. Laat leerlingen de alinea's losknippen.</p> <p>4. Sta één iPad per groepje toe. Noteer op bord wie de iPads mogen gebruiken</p> <p>5. Als een groepje klaar is met groeperen van informatie-eenheden, laat je één leerling een foto maken en deze sturen naar jezelf en naar de iPad-bezitters</p> <p>6. Projecteer beste groepering op bord en vraag terug waarom deze gekozen is</p> <p>7. Huiswerk: tekst lezen voor volgende les</p>	<p>- Instructiefilm Ben en Chiel</p> <p>- 1 setje samengevatte tekstfragmenten per viertal (vertalen)</p> <p>- 1 post-it per groepje;</p> <p>groepsnummer op laten schrijven</p> <p>- 1 setje teksten per leerling (huiswerk)</p>
7	Leerlingen leren hoe ze op basis van informatie conclusies kunnen trekken (integreren)	<p>10 min. Teksten samenvatten in enkele zinnen (parafraseren)</p> <p>10 min. Klassikaal een film bekijken over twee Spaanse studentes die bronnen integreren en een conclusie formuleren</p> <p>5 min. Individueel kijkvragen beantwoorden, daarna delen met klasgenoot</p> <p>5 min. Antwoorden evalueren met klas</p> <p>15 min. Leerlingen evalueren in tweetallen argumenten uit de oefentekst m.b.v. de hulpvragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Met welke argumenten ben ik het eens? Met welke ben ik het oneens? En waarom? ○ Welke argumenten wegen het zwaarst door? Wat zijn de belangrijkste argumenten? ○ Kan je zelf nog iets toevoegen? Eigen argumenten, bedenkingen, ideeën? ○ Wat kan je nu concluderen op basis van de argumenten? 	<p>1. Leg uit dat de film in het Spaans is, maar dat hij Engels ondertiteld is.</p> <p>2. Wijs twee leerlingen aan om elke tekst in twee zinnen samen te vatten.</p> <p>3. Leg uit hoe je tot een integratie komt m.b.v. de hulpvragen. Laat ze een + achter de argumenten zetten waar ze het mee eens zijn, een - bij oneens en een ! bij zwaarwegende argumenten.</p> <p>4. Nabespreking leiden en hulpvragen in boekje laten opschrijven</p> <p>5. Vraag bij de nabespreking van de oefentekst welke argumenten leerlingen het belangrijkste vonden en waarom. Sta ook stil bij de vraag wat je kunt concluderen op basis van de argumenten.</p>	<p>- 1 set bronteksten van les 3 (spellingkwestie) per tweetal</p> <p>- 1 stencil met kijkvragen per leerling</p>
8	<p>Leerlingen leren hoe ze moeten parafraseren</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inleiden • Verwoording • Uitleiden (conclusie) • Bron noemen 	<p>5 min. Luisteren naar uitleg docent over citeren en parafraseren</p> <p>5 min. Individueel in steekwoorden noteren wat je zelf vindt van de verandering/verloedering van het Nederlands</p> <p>10 min. Individueel teksten lezen en argumenten selecteren en organiseren</p> <p>10 min. In tweetallen groepering argumenten en argumenten zelf evalueren met hulpvragen</p> <p>15 min. Individueel de argumenten in een tekst (alleen de kern; 4 alinea's) met een zelfgekozen structuur verwerken</p>	<p>1. Docent legt uit dat je een citaat/parafrase moet inleiden, verwoorden, uitleiden en de bron moet noemen.</p> <p>2. Benadruk het belang van voorkennis activeren voor het begrijpen van teksten en voor het zelf kunnen toevoegen van een visie</p> <p>3. Aanwijzing bij parafraseren: herschrijf het argument op zo'n manier dat leeftijdsgenoten het argument begrijpen</p> <p>4. Leg uit dat leerlingen de argumenten kunnen evalueren m.b.v. de hulpvragen. Laat ze een + achter de argumenten zetten waar ze het mee eens zijn, een - bij oneens en ! bij zwaarwegende argumenten</p> <p>5. Huiswerk: kern af en meenemen naar de volgende les</p>	<p>- 1 setje bronteksten met per tweetal (taalverloedering)</p>

9	Leerlingen leren hoe ze een afweging moeten schrijven (ordenen en integreren)	<p>15 min. In viertallen parafrases/citaten, ordening en weging argumenten geschreven teksten evalueren; beste tekst kiezen</p> <p>15 min. Individueel een conclusie schrijven met een afweging over de vraag hoe erg het is dat het Nederlands verandert</p> <p>10 min. Individueel en in viertallen elkaars conclusie op een schaal leggen en de afweging typeren</p>	<p>1. Begeleid de groepen bij het beoordelen van elkaars teksten</p> <p>2. Herhaal hoe je een afweging maakt in het slot</p> <p>3. Bespreek bij tijd over één van de beste kern/slotten klassikaal.</p>	<p>- 1 setje bronteksten met argumenten voor standpunten per tweetal (taalverloeding); zelfde als vorige les</p> <p>- 1 kopie van a-zijde) invulblad ordening en weging argumenten per leerling b-zijde) afweging</p>
10	Leerlingen leren hoe ze een complete synthesesetext schrijven (selecteren, organiseren en integreren)	<p>20 min. Individueel op eigen gekozen wijze de informatie uit de bronteksten selecteren</p> <p>10 min. Individueel op eigen gekozen wijze de informatie organiseren</p> <p>15 min. Leerlingen schrijven een complete synthesesetext</p>	<p>1. Herhaal de manieren waarop je informatie kunt selecteren, organiseren en integreren</p> <p>2. Begeleid het lezen, organiseren en schrijven</p> <p>3. Huiswerk: volgende les is de tekst af</p>	<p>- 1 setje bronteksten per leerling</p> <p>Meertalig opvoeden</p>
11	Leerlingen kunnen een synthesesetext evalueren	<p>15 min. In viertallen teksten sorteren op: beste inleiding, beste ordening informatie, beste gebruik van parafrases/citaten, beste afweging</p> <p>15 min. Leerlingen noteren per tekstaspect (inleiding, ordening informatie, gebruik van parafrases/citaten, afweging) hun feedback aan de schrijver</p> <p>10 min. Leerlingen schrijven do's en don'ts op voor aankomende havo5-leerlingen</p> <p>10 min. Leerlingen vullen mijn vragenlijst in</p>	<p>1. Herhaal hoe je goede feedback geeft</p> <p>2. Laat ze de do's en don'ts op de iPad schrijven en inleveren via Showbie. Laat het als pdf inleveren. Handgeschreven do's en don'ts kun je aan mij geven.</p> <p>3. Laat leerlingen via Socrative mijn vragenlijst invullen</p> <p>2. Huiswerk: feedback verwerken</p>	<p>- 1 invulblad voor feedback op complete tekst per leerling</p>

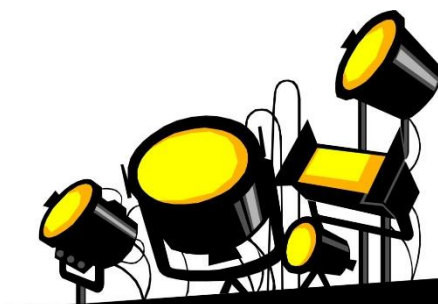
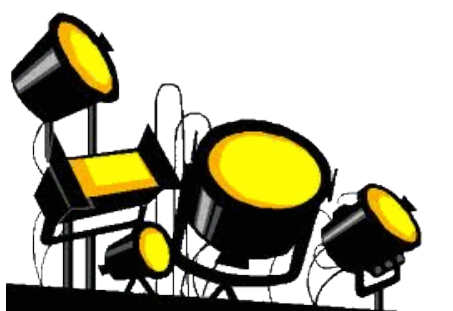
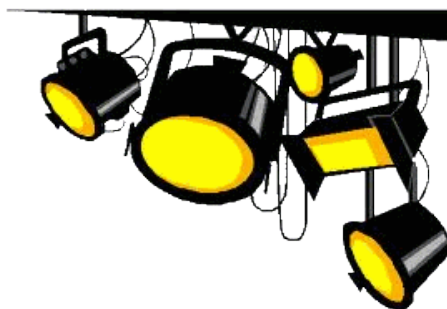
*Een beschouwing is een soort synthesesetext. In het kader van het onderzoek noem ik het in mijn materiaal synthesesetext. Voor leerlingen blijven we het een beschouwing noemen. De beschouwing geeft een stand van zaken met betrekking tot een bepaalde kwestie.

Invulboekje voor leerlingen

Hoe schrijf ik een goede beschouwing?

Havo 5

Theorieboekje

Naam:.....

Klas:.....

Beste leerling,

Zoals je misschien al hebt gezien moet je dit theorieboekje zelf invullen. Elke keer als de docent uitleg geeft over deelvahardigheden die je nodig hebt, maak je hier aantekeningen over in dit boekje. Als je dit goed bijhoudt, heb je aan het einde van de lessenreeks een compleet overzicht van de theorie en verschillende strategieën die je kunt toepassen om een beschouwing te schrijven.

Op de voorkant zie je hoe het onderwerp taal van meerdere kanten belicht wordt. Dit doe je ook in een beschouwing. Je laat verschillende invalshoeken of visies zien en je zet de lezer over het onderwerp aan het denken. De meeste onderwerpen waarover je gaat schrijven hebben te maken met taal.

Deze lessenserie is ontwikkeld in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam. We gaan onderzoeken of jullie na de lessenreeks inderdaad goede beschouwingen schrijven. Daarom zal je ook een aantal keer gevraagd worden om een vragenlijst in te vullen. Neem deze vragen serieus, want op basis van jullie antwoorden en resultaten gaan we de lessenserie verbeteren voor volgend jaar.

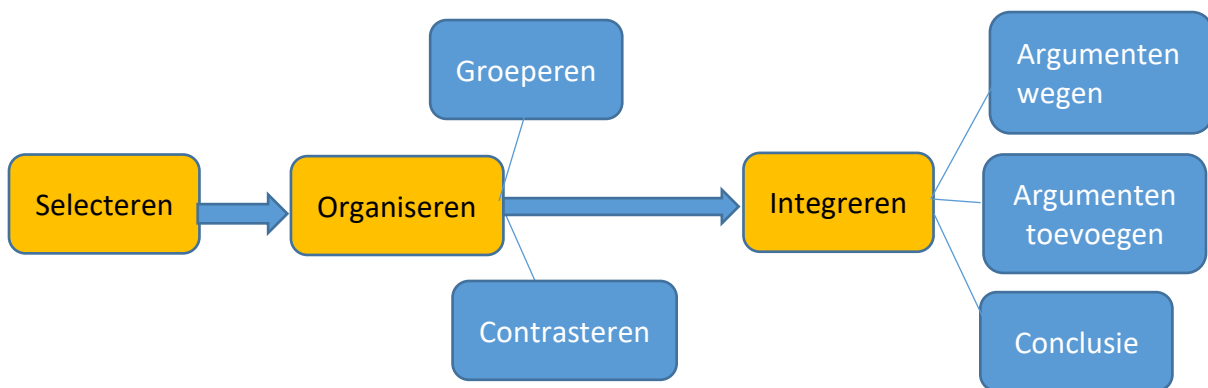
Les 1

Dit is de top-5 van de criteria waaraan een goede beschouwing voldoet:

- 1.....
.....
- 2.....
.....
- 3.....
.....
- 4.....
.....
- 5.....
.....

Les 2

Een schrijver van een synthesesetext doorloopt het volgende proces: informatie selecteren, organiseren en integreren tot een eigen tekst. Hieronder staan de deelvaardigheden in een schema. Deze deelvaardigheden komen allemaal in de lessenserie naar voren.

In stappen ziet het schrijfproces van een synthesesetext er als volgt uit:

1. Lezen en begrijpen van bronteksten;
2. de relevante informatie selecteren;
3. de gevonden informatie organiseren (relateren en groeperen);
4. de informatie integreren tot een conclusie;
5. de synthesesetext schrijven;
6. de synthesesetext herschrijven.

Les 3

Je gaat kijken naar een instructiefilmpje waarbij een Vlaamse vrouw laat zien hoe je informatie kunt ordenen. Welke tussenstappen zet zij bij het ordenen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Les 6

In deze les kijk je naar een filmpje waarin twee leerlingen bronnen organiseren. Eén van de schrijvers doet dit goed en één van hen doet dit verkeerd. Noteer wat Ben doet en wat Chiel doet en bepaal wie van de twee de beste schrijvers is en waarom.

Ben	Chiel
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

De opdracht gaat verder op de volgende pagina.

Ben/Chiel is de beste schrijver, omdat.....

.....
.....

Zo pak je het relateren van bronnen het beste aan:

.....
.....
.....
.....

Les 7

In bronteksten kom je verschillende ideeën of posities tegen. Dit zijn de vier hulpvragen die je helpen bij het integreren van verschillende ideeën of posities in een conclusie:

1. ....
.....
2. ....
.....
3. ....
.....
4. ....
.....

Les 8

Een citaat is:.....

.....

Een parafraze is:.....

.....

1. Noteer hieronder hoe je een citaat of een parafraze in je bron verwerkt:

.....

.....

2. ....

.....

3. ....

.....

4. ....

.....

Les 9

Er zijn vier verschillende manieren waarop je een afweging kunt maken. Noteer ze hieronder:

1. ....

.....

2. ....

.....

3. ....

.....

4. ....

.....

Bronnen voor voormeting

Waarom maken politici graag gebruik van framing?

Over de kracht van beelden

Villasubsidie, linkse hobby's, intensieve menshouderij. Dit soort woorden hoor je politici vaak gebruiken. Met deze *frames* proberen ze ons hun kijk op de dingen op te leggen en politieke discussies naar hun hand te zetten. Want als een SP-politicus over *villasubsidie* spreekt en een VVD'er over *hypotheekrenteaftrek*, dan hebben ze het over hetzelfde – maar met een wereld van verschil. Hoe werkt framing en waarom maken politici (maar ook anderen) er zo graag gebruik van?

Door [Jaap de Jong](#).

Tegen abortus? *Pro Life!* Amerikaanse Republikeinen zijn steengoed in het kiezen van de juiste woorden. Ga maar na, ze verpakten hun anti-abortusstandpunt in een tegengestelde formulering. Met de woorden *pro life* suggereerden ze dat hun tegenstanders – mensen die abortus in sommige gevallen wel acceptabel achten – *anti life* ('tegen het leven') zijn, of zelfs *pro death*.

En successiebelasting? Voor dat door hen gehate begrip gebruikten de Republikeinse politici bewust niet het woord *estate tax*, maar *death tax* – een uitdrukking met een veel negatievere nasmaak. Al dan niet graaiende bankiers noemen de Republikeinen *Job creators*, niet al te groene milieuwetten kregen namen als *Healthy Forest Act* en *Clear Skies Act*. Hoe kun je daar als Democraat nu tegen zijn?

Met dit soort voorbeelden zette de Amerikaanse taalkundige George Lakoff in 2004 het begrip framing op de kaart. De titel van zijn boek is: *Don't Think of an Elephant*. En dat laat precies zien hoe framing werkt: door iemand te vertellen dat hij niet aan een olifant moet denken, is het eerste waar hij aan denkt nu juist die olifant. Lakoff definieert framing als volgt: 'Een frame is een specifieke bundel van talige en visuele elementen waarmee men bij een boodschap bepaalde delen naar voren brengt en andere delen verbergt, om de luisteraar naar de gewenste interpretatie van de boodschap te leiden.' Een hele mond vol, maar het gaat hierom: wie een frame gebruikt, probeert via woorden, en de beelden en gevoelens die ze oproepen, de manier waarop anderen naar de werkelijkheid kijken te beïnvloeden. Het frame wordt een bril waardoor we bepaalde informatie wel zien en andere juist niet.

Een goed frame bevat een compleet verhaal dat met enkele woorden (metaforen of stereotypen) geactiveerd wordt in onze hersenen. Het verhaal kan bestaan uit een probleem, iemand – of een partij – die daarvoor verantwoordelijk is, een morele basis of onderliggende waarde, én de oplossing.

Oorlogsframe

Een van de bekendste frames met grote gevolgen voor de recente wereldgeschiedenis kan hier als voorbeeld dienen: de reactie van George W. Bush op de aanslagen van 11 september. Deze Republikeinse president heeft de strijd tegen het internationale terrorisme toen niet benoemd als 'de strijd tegen terrorisme'. Hij heeft die veel zwaarder aangezet als 'de oorlog tegen terreur' (*the war against terror*).

Al Qaida en vooral hun leider Osama bin Laden zijn verantwoordelijk voor het probleem van de gruwelijke aanslagen van 11 september. De oplossing is niet ‘bestrijding van die organisatie’ maar een oorlog tegen Afghanistan (en kort daarna tegen Irak). De onderliggende waarde is niet gerechtigheid – ‘evenredige straf voor de schuldigen voor deze misdadige aanslag’ – maar roept diepgewortelde gevoelens op van vergelding tegen uiteenlopende bedreigingen van ‘vrijheid’.

Door de bril van dit extreme oorlogsframe zie je een wereld verdeeld in terroristen en helden. Bush dwong andere landen daarmee zijn zijde te kiezen: *‘You are either with us or with the terrorists.’* Bush kon op die manier een extremer beleid voeren, inclusief de legitimering voor privacybeperkingen en het martelen in Guantánamo Bay. Hij voerde immers geen oorlog tegen Afghanen en Irakezen, maar tegen terreur. Het frame *war against terror* dehumaniseerde de tegenstander en plaatste de Amerikaanse daden in een positiever licht.

Framing legt vaste verbanden in onze hersenen tussen de genoemde elementen uit het verhaal en stuurt daardoor ons interpretatievermogen. En wel zonder dat we ons dat bewust zijn. Als een bepaald frame vaak genoeg is herhaald in speeches, interviews en artikelen zijn enkele woorden genoeg om het hele verhaal weer bij ons op te roepen: *‘Freedom itself is under attack’, ‘Al Qaida terrorists’*. En ontkennen helpt niet. Wie tegen het frame in wil gaan door het te ontkennen (*‘We zijn helemaal niet in oorlog, we hoeven de aanslagplegers slechts te bestrijden’*), bevestigt het juist weer. Wat wel kan, is er een eigen frame tegenover zetten. Zo hebben de Democraten tegenover het frame van *pro life* een ander positief frame geplaatst: *pro choice*. Dat benadrukt een andere maar evengoed positieve waarde.

Linkse hobby’s

Niet alleen Amerikaanse politici maken gebruik van framing, ook Nederlandse politici doen dat uitgebreid. Jan Marijnissen (SP) wist naar aanleiding van de slechte toestanden in de verzorgingstehuizen met zijn metafoor *intensieve menshouderij* toenmalig minister Hans Hoogervorst van Volksgezondheidszorg, Welzijn en Sport (VWS) in de verdediging te drukken. Geert Wilders (PVV) joeg menigeen op de kast door cultuur, ontwikkelingshulp en milieu *linkse hobby’s* te noemen. En alle replieken over rechtse hobby’s riepen vooral één beeld op: dat er wel degelijk beleid bestaat dat als linkse hobby te typeren is. Frames zijn vaak sterker dan feiten: zelfs als je zou uitleggen waar die linkse hobby’s goed voor zijn, blijft de nasmaak van het negatieve frame hangen.

Noodzaak

Het zijn beslist niet alleen politici die frames gebruiken. Iedereen framet bewust of onbewust. Ons denken is, zoals George Lakoff en Mark Johnson al in 1980 lieten zien in hun boek *Metaphors We Live By*, sterk metaforisch. Dat wordt ons al heel vroeg aangeleerd. Als we een paar uur na onze geboorte aan de warme moederborst worden aangelegd is alles goed. Worden we daarvan weggehaald en in een koude wieg gelegd dan is het fout. Warm is goed en koud is fout. Het is geen toeval dat we een *warme persoonlijkheid* hoger waarderen dan een *koude*. En dat we positieve gebeurtenissen metaforisch beschrijven als een *warm bad* en negatieve als een *koude douche*. Wanneer we als burgers denken of praten over asielzoekers, dan doen we dat al heel gauw – zonder dat we er erg in hebben – in termen van *slachtoffers* of van *indringers*, die automatisch weer emoties oproepen als medelijden of juist angst en boosheid.

Framing is ook een noodzaak. Het leven is een onoverzichtelijke warboel van ideeën en opvattingen, problemen en oplossingen. Politici moeten daaruit de essentie destilleren en die pakkend kunnen overbrengen. De neiging is groot om politici van simplisme te betichten. Maar wie over complexe zaken met grote groepen burgers wil spreken moet tot de essentie kunnen komen. Een leider kan maar beter beschikken over een *governing frame*, een omvattend verhaal over hoe de wereld in elkaar zit en wat er moet gebeuren om een betere wereld te krijgen.

Effecten van frames

Frames werken pas als ze resoneren: als ze voldoende aansluiten bij onze cultuur, bij onze eigen ervaringen en bij wat we van de media kennen. Maar waarom maken vooral politici zo graag en zo bewust gebruik van frames? Dat moet wel te maken hebben met de voordelen die Hans de Bruijn beschrijft in zijn boek *Framing* (2011):

- ◆ Frames blijven goed hangen bij het publiek (de zogenoemde ‘plakfactor’).
- ◆ Frames die retorisch slim zijn geformuleerd (‘*vandalen gaan betalen*’; ‘*geen villasubsidies*’) krijgen gratis zendtijd in de media.
- ◆ Frames dwingen tegenstanders in het defensief.
- ◆ Wie in het frame van een ander stapt neemt een groot risico (ontkennen is bevestigen).
- ◆ Frames activeren onderliggende waarden, en via die diepgevoelde waarden spelen ze in op de emoties van het publiek.

Framing is overal inzetbaar. Zo kun je misschien met een sloom middagdutje weggelopen als je het een *powernap* noemt. En wie een gemiddelde duffe vergadering wil uitschrijven, kan hem een stuk interessanter laten klinken door hem te reframe als *expert meeting*. Via zorgvuldige woordkeuze kun je anderen in jouw perspectief trekken. Je laat ze kijken door jouw bril.

Vindicat

Hans de Bruijn in Trouw over 'Framing'

Trouw, 1 oktober 2016

Studenten van de Groningse vereniging Vindicat maken een ranking van studentes, gebaseerd op hun prestaties in bed. Dat kan niet, dus worden de studenten geschorst. De voorzitter van Vindicat legt namens het bestuur een verklaring af. Daar zal goed over zijn nagedacht. Wat zegt hij? 'Vrouwen vormen een onmisbaar en waardevol onderdeel van onze vereniging'. Het is een heel fout frame. Waarom?

Een. Het is een volstrekt overbodige mededeling. Natuurlijk is dat zo. Punt.

Twee. Als je deze vanzelfsprekendheid zo sterk benadrukt, roep je het beeld op dat er op Vindicat iets heel erg mis is. Er het idee heerst dat vrouwen niet waardevol zijn.

Drie. Je kunt je niet voorstellen dat een voorzitter zou zeggen 'Mannen vormen een onmisbaar en waardevol onderdeel van onze vereniging'. Dus hangt er de geur van ongelijkheid rond zijn frame.

Vier. Het is natuurlijk heel badinerend, wat de voorzitter zegt, zeker als hij het later ook nog over 'meisjes' heeft in plaats van 'vrouwen'.

Ach, het zal allemaal niet zo bedoeld zijn, maar het komt zo knullig over. En dus heb je ook nog de indruk dat Vindicat een wat dommig bestuur heeft.

Framen om de verkiezingen te winnen

door [Chris Aalberts](#)

Hoe kunnen politici zorgen voor een goed imago, instemming en vertrouwen onder kiezers? Het antwoord is vaak: framing. Dit is het geven van een bepaalde duiding aan een gebeurtenis of standpunt. Politici of hun voorlichters geven journalisten bepaalde informatie om ervoor te zorgen dat hun visie van de werkelijkheid in de media terecht komt en niet die van hun politieke concurrent.

Framing speelt bij debatten over politieke thema's een belangrijke rol. Framing gaat over het gezichtspunt van waaruit verhalen worden verteld. Neem bijvoorbeeld de [kwestie van bezuinigingen op sociale werkplaatsen](#). Het kabinet-Rutte bezuinigt de komende periode op deze sociale werkplaatsen waar mensen met een arbeidshandicap kunnen werken.

Veel mensen vinden het slecht om te bezuinigen op voorzieningen voor gehandicapten. Tegenstanders van dit voorstel beweren dan ook dat gehandicapten de dupe worden van de bezuinigingen, het risico lopen werkloos thuis te zitten, en nooit meer aan het werk te komen. De oppositiepartijen willen graag dat burgers deze duiding geloven. Het zou immers betekenen dat de bezuinigingen van het kabinet asociaal zijn en een reden om de volgende verkiezingen op andere partijen te gaan stemmen.

Het kabinet-Rutte komt echter met een heel eigen 'frame' of een heel eigen duiding van het voorstel: er zouden in Nederland veel mensen ten onrechte arbeidsgehandicapt worden verklaard en daarom in sociale werkplaatsen terecht komen. Deze mensen zouden echter prima een gewone baan kunnen vervullen, zodat alleen 'echte' arbeidsgehandicapten gebruik hoeven te maken van sociale werkplaatsen. Omdat er teveel mensen in de werkplaatsen zitten die er niet thuishoren, kan er volgens het kabinet-Rutte best bezuinigd worden.

Overkoepelende verhalen

Wie heeft er gelijk? Dat is niet zo duidelijk. Bij het geven van een bepaalde duiding aan een gebeurtenis is het uitgangspunt dat er geen 'echte' werkelijkheid bestaat: de feiten zijn vaak wel duidelijk, maar niet concreet genoeg voor burgers om te begrijpen. Zij hebben een [overkoepelend verhaal nodig](#) zodat ze de feiten in de juiste context kunnen plaatsen. Politici bieden die overkoepelende verhalen. Voor burgers is het probleem dat politici onderling conflicterende verhalen vertellen.

Het probleem voor politici en hun voorlichters is dat ze de kiezer moeten overtuigen van hun versie van het overkoepelend verhaal, en niet van de versie van hun politieke concurrent. Daarbij zijn politici afhankelijk van journalisten die schrijven over de dagelijkse politieke gebeurtenissen en debatten. Journalisten hebben echter veel vrijheid zelf te bepalen welke verhalen ze schrijven en vooral hoe ze die verhalen schrijven: welke frames, duidingen en verwoordingen ze gebruiken.

Het is dus niet verbazingwekkend dat politici en hun adviseurs veel moeite doen om journalisten 'hun versie van de waarheid' te verkopen en zo de berichtgeving in een voor hen positieve richting te beïnvloeden. Politici zetten hier verschillende technieken voor in. Zij proberen journalisten ervan te overtuigen dat hun analyse van maatschappelijke problemen de juiste is en niet die van hun politieke tegenstanders. Ook geven zij journalisten

achtergrondinformatie die hun versie van het verhaal kan onderbouwen, in de hoop dat journalisten die informatie in hun berichtgeving gaan gebruiken.

De invloed van journalisten

De vraag is of journalisten open staan voor dit soort pogingen van politici en hun adviseurs om de berichtgeving te beïnvloeden. Journalisten beweren dat dit niet het geval is. Journalisten zien het als hun werk om verschillende bronnen te raadplegen en zoveel mogelijk betrokkenen te spreken. Het maakt volgens hen dus geen verschil voor de uiteindelijke artikelen of politici hen een bepaald, gekleurd verhaal vertellen. Zij weten immers dat politici een bepaald belang hebben om dat verhaal te vertellen en bovendien horen ze van andere politici weer andere verhalen. Op deze manier kunnen journalisten een eigen afweging maken welke verhalen ze wel en welke ze niet geloven. Bovendien moeten politici volgens journalisten oppassen dat ze hun perspectief niet met te veel nadruk naar voren brengen, want dan kunnen journalisten hier ook misbruik van maken door deze pogingen in de krant belachelijk te maken.

Politici en hun adviseurs zien dit echter anders. Journalisten hebben lang niet altijd toegang tot verschillende bronnen, bijvoorbeeld bij de formatie van een nieuw kabinet, wanneer er nauwelijks informatie naar buiten komt. Een informant die dan wel enige informatie kan verstrekken kan dan een enorme invloed krijgen op de inhoud en invalshoek van de berichtgeving. Dit geldt ook voor verhalen over de besluitvorming binnen een kabinet: als journalisten hier enige informatie over krijgen, kunnen ze die informatie vaak niet of nauwelijks checken en is het dus wel degelijk mogelijk veel invloed uit te oefenen op hoe er over bepaalde kwesties wordt geschreven. Ook hebben journalisten vaak belang bij ‘sappige verhalen’ over andere politici, zoals blunders. Als journalisten hier informatie over ontvangen, is de kans volgens politici en voorlichters relatief groot dat ze die informatie gebruiken om over te schrijven. Politici en hun adviseurs brengen journalisten dan ook graag op de hoogte van de versprekingen en onhandigheden van hun concurrenten.

Ook beelden zijn niet neutraal

Verhalen worden niet alleen door journalisten verteld. Ook beelden zelf vertellen een verhaal. Deze kunnen behoorlijk afwijken van de frames die politici gebruiken. Een goed voorbeeld is [de grote brand](#) die begin dit jaar woedde bij een chemisch bedrijf in Moerdijk.

Inwoners van de gemeente maakten zich grote zorgen over de gevolgen van de brand. Niemand kon hen direct vertellen welke stoffen er opgeslagen lagen en of het gevaarlijk was dat deze stoffen waren verbrand en verspreid. Sommige experts waren van mening dat de stoffen potentieel gevaarlijk zijn, andere experts dachten dat het risico juist zeer klein is. Vanwege de impact van de brand, kwamen de minister van Volksgezondheid en de minister van Veiligheid polshoogte nemen. Op de televisie waren zij te zien, terwijl zij in een busje over het terrein reden.

Op het eerste gezicht is er niets aan de hand met dit beeld: ministers zitten in een busje en kijken welke schade de brand heeft aangericht. Het idee van framing is echter dat beelden niet neutraal zijn, maar juist voor meerdere uitleg vatbaar. De vraag is welk verhaal er bij de beelden wordt verteld.

De officiële boodschap van de politici was dat de overheid niets te verbergen had en dat de brand niet gevaarlijk was. Het verhaal in sommige media was echter geheel anders: als er geen gevaar was, waarom waren de ministers dan in het busje blijven zitten? Wisten zij misschien meer dan zij in de media naar voren lieten komen? De ministers spraken deze interpretatie met klem tegen. Maar welk verhaal is nu waar? Op basis van de beelden kunnen beide versies kloppen.

Het verhaal over de nasleep van de brand laat zien dat framing in de politiek heel belangrijk is: gebeurtenissen staan nooit op zichzelf, maar moeten in een groter verhaal worden geplaatst zodat burgers ze beter kunnen begrijpen. Journalisten gaan op zoek naar verklaringen voor de uitspraken en het gedrag van politici. Als zij opmerkelijke zaken tegenkomen, of zien dat er verschillen zijn tussen wat politici zeggen en doen, wordt daar onmiddellijk over bericht.

Zonder goede frames geen politieke steun

De controverses rondom de sociale werkplaatsen en het busje met ministers laten zien dat verhalen op verschillende manieren kunnen worden verteld. Ze laten ook zien dat politici er groot belang bij hebben dat hun versie van het verhaal in de media komt, en niet die van een ander. Framing is daarbij vaak belangrijk. Zonder goede frames lijkt het vrijwel onmogelijk de steun van burgers voor politieke standpunten of partijen te winnen.

1. <http://www.nemokennislink.nl/publicaties/framen-om-de-verkiezingen-te-winnen>
2. <http://www.taalcanon.nl/vragen/waarom-maken-politici-graag-gebruik-van-framing/>
3. <http://www.tbm.tudelft.nl/nl/actueel/laatste-nieuws/artikel/detail/hans-de-bruijn-in-trouw-over-framing-column/>
4. <http://curiales.nl/2015/11/03/framing-media/>

Materiaal voor les 2

Is taal een uniek menselijk verschijnsel of gebruik in het dierenrijk? Om antwoord te vinden op die vraag moeten in Leiden baby's het opnemen tegen zebravink en parkiet. En tot nu toe wint de parkiet.

Zebravink nummer 467 hipt wispelturig door haar kooi. Met haar rode snavel gaat ze langs de drie knopjes in de wand van haar kooi. Pikkend op het middelste knopje, krijgt ze een geluidje te horen. Als ze dat op de juiste manier interpreteert en rechts pikt, krijgt ze vogelvoer.

Biologe Michelle Spierings doet aan de Universiteit Leiden promotieonderzoek naar taal bij zangvogels. Het zebravinkvrouwtje is uitverkoren om mee te doen aan een poëtisch experiment. Mensen horen een klok een tik-tak geluid maken: eerst een hoge tik, dan een lage tak. Probeer het eens om te draaien. Dat klinkt gek. Taalgevoel zorgt ervoor dat de mens geluiden opdeelt in hoog-laag-combinaties van klanken. Spierings onderzoekt of zebravinken datzelfde taalgevoel hebben. Nummer 467 traint nog voor het echte experiment, de verwachting is dat zij straks, net als mensen, de klok tik-tak hoort gaan.

Bijna tien jaar geleden kwamen ze elkaar tegen op een studiedag: taalwetenschapper Claartje Levelt en gedragsbioloog Carel ten Cate. Zij hield een presentatie over een onderzoek naar de grammaticale ontwikkeling bij baby's. Hij zei meteen: "Dit onderzoek kan ik misschien gebruiken voor mijn vogels". Zo ontstond een samenwerking tussen de twee disciplines. Ze proberen uit te zoeken welke mechanismen nodig zijn om taal te leren. Kunnen zangvogels, net als jonge kinderen, regels herkennen die ten grondslag liggen aan taal?

De manier waarop zangvogels leren zingen lijkt verdacht veel op hoe baby's leren praten: ze luisteren naar hun ouders, gaan stuntelig klanken imiteren, en uiteindelijk klinkt er een lied. Zangvogels lijken wat dat betreft meer op de mens dan apen; die hebben geen soortgenoten nodig om de juiste geluiden te kunnen maken.

Klankstructuur

Taalwetenschapper Levelt onderzoekt hoe kinderen de klankstructuur van hun ouders leren. "Ik heb in mijn opleiding geleerd dat taal uniek is voor de mens. De vraag is in hoeverre dat klopt; het lijkt erop dat ook andere diersoorten grammatica-achtige patronen kunnen leren. Ik wilde zien wat de vogels en mensen kunnen, en waar hun wegen scheiden."

Zo werd een aantal experimenten opgezet met jonge kinderen en vogels. Nog nooit waren baby's en zangvogels zo direct met elkaar vergeleken terwijl ze een niet-bestaande taal leerden. De Leidse onderzoekers bouwden voort op een beroemde studie uit 1999 van de Amerikaanse psycholoog Gary Marcus, die destijds opzien baarde, omdat het resultaat zo duidelijk liet zien dat baby's grammaticale regels kunnen leren.

In navolging van Marcus werden de afgelopen jaren in Leiden zo'n tweehonderd baby's van zeven maanden oud onderzocht. Ze werden getraind met geluiden in een XYX-structuur, bijvoorbeeld ka-ki-ka of lu-do-lu. Hierna hoorden ze in een test nieuwe geluiden, in het bekende XYX-patroon of in een ander, XYY-patroon, en hun aandacht voor beide patronen werd gemeten. Eerder onderzoek had laten zien dat de baby's dan minder aandacht hebben voor de bekende XYX-structuur dan voor de nieuwe structuur, wat zou aangeven dat de baby's tijdens de training het patroon XYX hadden leren kennen, en dat ze dus gevoelig zijn voor structuur in taal.

Ook parkieten en zebravinken deden mee aan dit experiment. De vogels werden getraind om het onderscheid te maken tussen een XYX en een XXY-structuur, en daarna werd getest of ze de structuur in de klanken zouden herkennen. Het resultaat was opmerkelijk, zegt Levelt: "We namen natuurlijk aan dat mensen keien zouden zijn in het leren van taalregels, en dat ze de vogels met twee vingers in de neus voorbij zouden streven. Niets is minder waar, tot nu toe. Mensen, zowel de baby's als de volwassenen, doen het belabberd. De grote helden zijn de parkieten!"

De Leidse wetenschappers krijgen de resultaten van Marcus bij de baby's dus niet gerepliceerd. Maar Marcus' resultaat is wat Levelt betreft nog niet van tafel, want andere onderzoeken wijzen uit

dat baby's goed zijn in het herkennen van grammaticale structuren en de volgorde van lettergrepen. Het komende jaar willen de Leidse onderzoekers in nieuwe experimenten de baby's de kans geven om te laten zien wat ze kunnen.

Hoewel het onderzoek met de baby's dus in het water viel, bleken de vogels het wonderbaarlijk goed te doen. De parkieten konden de structuur in klanken herkennen. De zebra-vinken hadden er meer moeite mee, ze konden patronen herkennen, maar zodra ze nieuwe klanken hoorden, wisten ze zich daar geen raad mee.

In andere Leidse testen liet de zebra-vink zich van z'n beste kant zien: hij blijkt intonatie te kunnen herkennen. Ook heeft de zebra-vink net als mensen een aanleg om klanken op bepaalde manieren te groeperen, zoals in het tik-tak onderzoek.

Gedragsbioloog Ten Cate houdt zich bezig met de vraag hoe taal is ontstaan. "Het feit dat talige aanleg niet alleen bij mensen voorkomt, maar ook bij dieren die geen taal hebben, zou erop kunnen wijzen dat die eigenschap al aanwezig was voordat mensen konden praten", zegt hij.

Gekibbel over Chomsky

Daar raakt hij een heikel punt. Twee jaar geleden zei de befaamde Amerikaanse taalwetenschapper Noam Chomsky, de vader van de moderne taalkunde, nog dat al die onderzoeken naar diertaal niet veel opschoten. Chomsky verwachtte er weinig van, schreef hij in het tijdschrift *Frontiers in Psychology*. Vooral nog was bij geen enkel dier de complexiteit gevonden die mensen in hun taal en spraak tentoonstellen. Chomsky's conclusie: dieren hebben geen grammatica.

Taal is, volgens Chomsky, zo'n 100.000 tot 60.000 jaar geleden ontstaan als een unieke menselijke eigenschap. Mensen zouden sindsdien over een aangeboren 'universele grammatica' beschikken. Bovendien, zegt Chomsky, is taal niet ontstaan om te leren communiceren, maar om mensen te helpen denken en de wereld beter te begrijpen.

Over die boude stellingen wordt in de evolutionaire taalkunde al jaren gekibbeld. Taal is al veel eerder ontstaan, zeggen andere invloedrijke wetenschappers. Volgens ontwikkelingspsycholoog Michael Tomasello ontdekken kinderen in hun omgang met volwassenen stukje bij beetje de regels van grammatica, met cognitieve vermogens die al bestonden voordat er taal was.

Ook Ten Cate is niet overtuigd van Chomsky's ideeën, om twee redenen. Allereerst zijn er volgens hem nog te weinig dieren bestudeerd om definitieve conclusies te trekken. Zebra-vinken, parkieten, spreeuwen, Japanse meeuwen, penseelapen, makaken, ratten en bavianen zijn onderzocht, en hun geluiden raken inderdaad niet de complexiteit van mensentaal. "Maar dit is een handjevol dieren. Het kan best zijn dat er dieren bestaan die taliger zijn", zegt Ten Cate.

Ook vindt hij het niet afdoende om te kijken naar de geluiden die dieren produceren. De liedjes van zebra-vinken zijn inderdaad simpel, zegt hij. "Maar misschien dat ze wel degelijk de cognitieve vermogens hebben om structuren te herkennen en te gebruiken." Er zit volgens Ten Cate nog potentie in het onderzoek naar diertaal. "Laten we eerst eens goed kijken wat dieren precies wel en niet kunnen."

Zebra-vink nummer 467 krijgt niets mee van al die debatten over haar mogelijke cognitieve vermogens. Ze blijft gericht op het voedsel achter de knopjes in haar kooi. Na twee keer proberen heeft ze door welk geluidje bij welk knopje hoort. Gauw pikt ze het vogelzaad eruit, scharrelt door haar kooi, en gaat weer op haar stokje zitten. Op naar het volgende geluid. De zebra-vink heeft net als mensen de aanleg om klanken op bepaalde manieren te groeperen.

Mensen praten, de hele dag door, over van alles en nog wat. Uit onderzoek blijkt zelfs dat mensen zo'n tweederde van de tijd dat ze praten besteden aan roddelen over anderen. Omdat roddelen een gunstige uitwerking kan hebben op je eigen positie binnen een groep, zijn er wetenschappers die menen dat taal om die reden ook is ontstaan. Maar in hoeverre is menselijke taal uniek? Wat zeggen katten tegen elkaar als ze miauwen, of vogels die vanaf een boomtak hun liedje zingen? Roddelen ze misschien ook? Waar hebben ze het eigenlijk over? Om die vragen te beantwoorden is het nodig eerst goed te weten wat taal tot taal maakt.

De taalkundige Charles Hockett stelde zichzelf in de jaren zestig dezelfde soort vragen als hierboven. Daarom stelde hij een lijst op met kenmerken van menselijke taal. Als eerste punt noemde hij het menselijke spraakvermogen. Mensen gebruiken hun stembanden, tong en mond- en neusholte om mee te praten.

Maar de vraag is of spraak wel datgene is wat taal tot taal maakt. Taalkundig onderzoek heeft uitgewezen dat de gebarentaal van dove mensen net zo complex is als gesproken taal.

Taal hoeft dus niet per se gesproken te zijn om taal te zijn. De bouw van het strottenhoofd en de tong van apen is dusdanig anders dan bij mensen, dat ze menselijke klanken nooit goed zullen kunnen uitspreken. Pogingen om apen taal te leren zijn er daarom ook meestal op gericht geweest om ze gebarentaal te leren.

Een ander opvallend kenmerk van taal dat Hockett noemde, is dat we het kunnen gebruiken om over dingen te praten die we niet direct om ons heen hebben: spullen op zolder, of de film van gisteren. Dit noemde hij *displacement* ('verplaatsing'). Het lijkt er niet op dat dieren hiertoe in staat zijn.

In de jaren veertig van de twintigste eeuw ontdekte de Oostenrijkse bioloog en nobelprijswinnaar Karl von Frisch dit kenmerk echter ook bij bepaalde bijensoorten. Zo blijkt een groep bijen die ergens nectar heeft gevonden de thuisblijvers met een speciale dans te kunnen 'vertellen' waar de nectar te vinden is. Met de coördinaten van hun dans geven ze de richting en de afstand van de nectar weer. Hiermee hebben ze het dus over nectar die zich op een andere plaats bevindt.

Naast het praten over dingen die er niet zijn, kunnen mensen ook dingen zeggen en begrijpen die nooit eerder zijn gezegd. Grote kans dat de zin 'Jan Peter en Gerrit lezen het groene kennislinkartikel op een blauwe maandag' nog nooit eerder in de geschiedenis van het heelal geproduceerd is. En toch zijn we in staat hem te begrijpen (voor zover hij ergens op slaat). Dit kenmerk heet *productiviteit*. Met een beperkte verzameling woorden zijn we in staat een onbeperkt aantal zinnen te maken. Ook van bijentaal kan men zeggen dat het deze productiviteit heeft. Immers, met een beperkt aantal middelen (de manier waarop de bijen dansen) kunnen ze een onbeperkt aantal locaties met nectar weergeven.

De bijen kunnen echter over niet meer dan over nectar praten. Hun taal is *iconisch*. Dit betekent dat er een gelijkenis is tussen de vorm en de betekenis van de uiting. Bijen geven de richting van de nectar aan door in een bepaalde hoek met de zon te gaan vliegen.

Menselijke taal is in sommige, beperkte gevallen ook iconisch. Woorden als *koekoek* en *kukeleku*, zogenaamde onomatopeeën, vertonen in hun vorm een gelijkenis met wat er wordt uitgedrukt. Maar menselijke taal is voornamelijk *arbitrair*: de vorm van een woord heeft geen enkele gelijkenis met de betekenis ervan. Een harig blaffend beest met vier poten heet dan ook in de ene taal *hond* en in andere talen *chien* of *dog*. Er is niets 'hondigs' aan het woord hond.

Een bekend voorbeeld van arbitrariteit in dierlijke communicatie is het waarschuwingssysteem van bepaalde soorten meerkatten.

Deze in Afrika levende aapjes waarschuwen met alarmroepen hun soortgenoten wanneer ze een roofdier zien naderen. Voor verschillende roofdieren hebben ze verschillende alarmroepen, die ook tot verschillend vluchtgedrag leiden. Bij de alarmroep voor een luipaard vluchten de aapjes de boom in, terwijl ze bij een alarmroep voor een adelaar juist de bosjes in vluchten.

Meerkatten en bijen worden geboren met hun 'taal', net zoals dat het geval is bij de geluiden die katten, honden en duiven maken. Het wordt genetisch doorgegeven van ouder op kind. Hierdoor zijn deze systemen weinig veranderlijk. Dit kan soms een nadeel zijn voor een diersoort. Als er drastische veranderingen plaatsvinden in hun leefomgeving kunnen ze hier met hun communicatiesystemen niet snel op insprijnen, wat in de ergste gevallen kan leiden tot uitsterven van de soort.

Een belangrijke oorzaak van het succes van de mens als soort is geweest dat hij in staat was nieuwe dingen te *leren*. Dit geldt niet alleen voor taal, maar voor allerlei soorten kennis, zoals het maken van vuur of het vinden van voedsel. Alles wat we nu als mensheid weten is in feite een opeenhoping van kennis, opgedaan door al onze voorouders, tot aan de eerste mensapen toe.

Als mens moeten wij onze taal dus leren, maar ook hierin zijn we niet uniek. Op dit moment zijn er vijf andere diersoorten bekend die, net als de mens, een geleerd communicatiesysteem hebben: vleermuizen, bultrugwalvissen, tuimelaars (een soort dolfijn), papegaaien en zangvogels.

Bij zangvogels gaat het om een heel grote groep vogels, waaronder de vink en de witkruingors het meest bestudeerd zijn. Deze vogels leren als kuiken een repertoire van enkele liedjes. Deze liedjes hebben een zeer complexe structuur van zogenoemde lettergrepen.

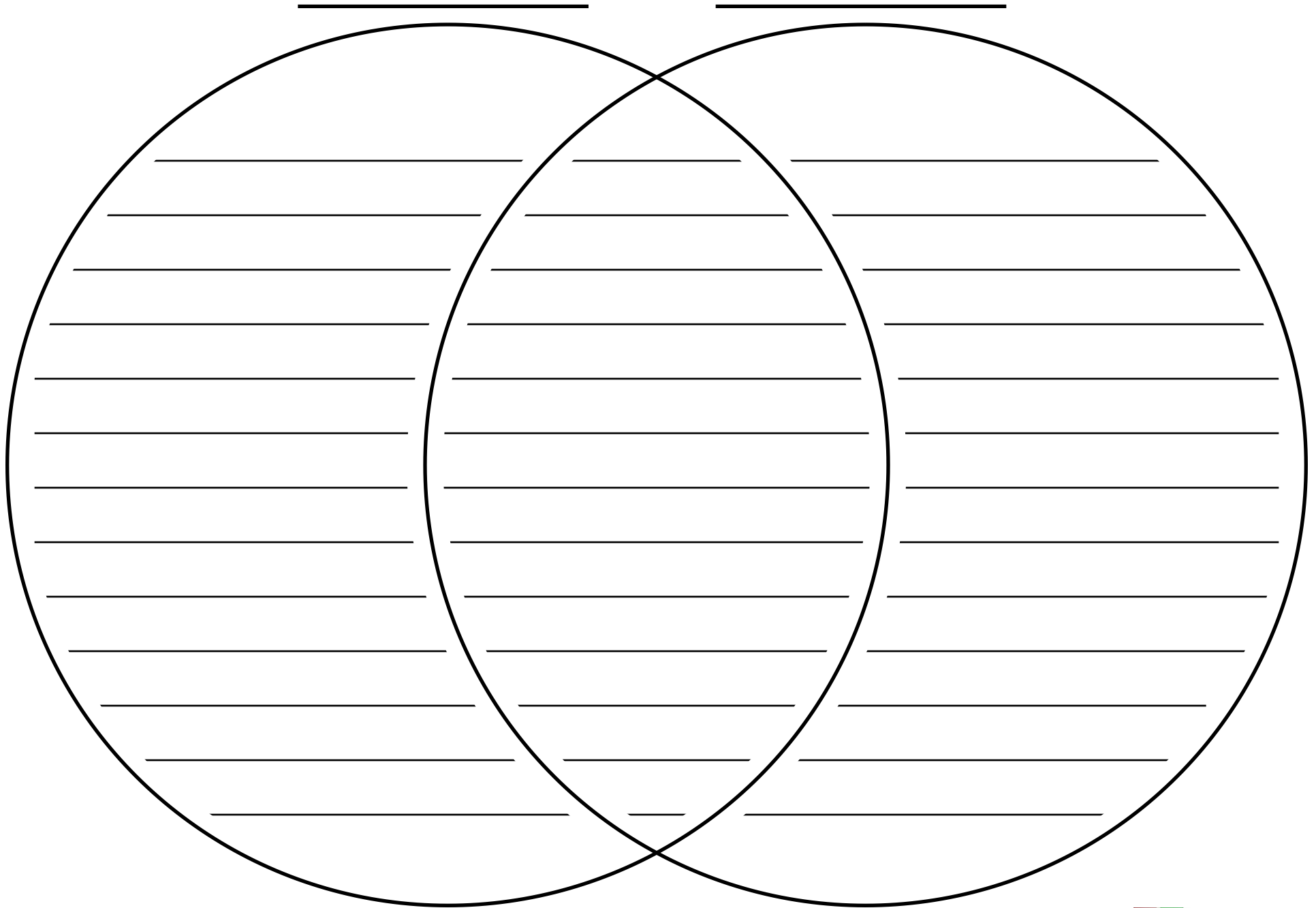
Hoe zit het eigenlijk met ons genetische halfbroertje, de aap? Als er één dier is dat in staat zou moeten zijn tot het leren en gebruiken van taal, dan is die het wel. Met dat idee is er ook heel veel onderzoek gedaan naar het taalvermogen van apen, met name bij chimpansees. En wat blijkt? Chimpansees kunnen met een gedegen training duizenden woorden leren, en gebruiken. Van de chimpansee Kanzi wordt zelfs beweerd dat hij zijn taal kon gebruiken om een kopje koffie te bestellen. Maar een probleem bij dit soort onderzoek is dat altijd de vraag blijft bestaan of de apen ook begrijpen wat ze doen. Dit is heel moeilijk na te gaan. Dat chimpansees kunnen leren, staat vast, maar in hoeverre dat op onze taal lijkt, is dus nog lang niet duidelijk.

Tot slot, betekent dit nu allemaal dat wij mensen met onze taal lang niet zo uniek zijn als we altijd gedacht hebben? In zekere zin wel, er zijn veel kenmerken van taal die niet uniek menselijk blijken te zijn. En toch valt het allemaal wel mee. De chimpansees en papegaaien die men heeft leren 'spreken', konden dit pas na zeer intensieve, jarenlange trainingen, terwijl mensenkinderen dit uit zichzelf leren. Bovendien lijkt het taalvermogen van deze dieren nooit uit te stijgen boven dat van een kind van een aantal jaren oud. Maar misschien wel het belangrijkste verschil is dat menselijke taal *alle* hierboven kenmerken bezit, terwijl er bij de andere diersoorten steeds maar sprake is van één of enkele. Vergeet dat dus niet, wanneer je in het vervolg je huisdier lief of bestraffend toespreekt.

Bron: Universiteit Leiden, 10 januari 2006 nemokennislink.nl

Name : _____

Venn Diagram

Materiaal voor les 3

Wijzig de regels en maak mij 'opiniepijler'

Tekst 1

Laten we alle 'ei'-klanken voortaan als 'ij' schrijven en alle 'ou'-klanken als 'au'. Dat bespaart leertijd op school.

Mijn dochter is 7 jaar. Op school (Steve Jobsschool De Ontplooiing) is ze nu intensief bezig met leren rekenen, lezen, schrijven en spellen.

Onlangs is ze begonnen met verschil tussen een 'korte ei' en een 'lange ij' te oefenen. Toen ik haar daarbij ging helpen vroeg ze mij wat nu eigenlijk de regel was om iets met 'ei' te schrijven of 'ij', terwijl het precies hetzelfde werd uitgesproken. Ik ken die regel niet en ging uitzoeken waar dat verschil in schrijfwijze op berust. Via Google vond ik de uitleg en daarbij bleek dat er heel lang geleden wel een verschil was in de manier van uitspreken, maar dat dit omstreeks 1700 verdwenen is. Dat bleek trouwens ook het geval te zijn met de uitspraak van 'ou' en 'au'. Ook die klinken al eeuwenlang exact hetzelfde.

Wat ik nooit hoor, is wat er dan minder geleerd hoeft te worden

Er is dus geen regel waardoor je weet welke variant je moet gebruiken als je die klank hoort.

Je moet het als leerling simpelweg uit je hoofd leren. Dit wordt 'weetwoorden' genoemd.

Mijn dochter is daar nu mee bezig.

Sinds ik intensief bij het onderwijs betrokken ben, valt me op hoe veel leerkrachten en leerlingen op hun bordje hebben. Leerkrachten krijgen steeds meer te verhapstukken. Maar leerlingen ook. Met grote regelmaat hoor ik uit de politiek en van anderen wat men allemaal op school nog méér zou moeten gaan doen. Méér bewegen, méér muziek, méér programmeren, méér Engels, méér ondernemerschap, méér dit en méér dat. Maar wat ik dan nooit erbij hoor, wat er dan minder geleerd hoeft te worden. Waaraan minder tijd op school besteed hoeft te worden. De ongeveer duizend uur die leerlingen in Nederland naar school gaan, is al relatief hoog.

In Finland gaan de kinderen minder uren naar school en dat land wordt vaak als voorbeeld gezien voor het onderwijs wereldwijd. Dus onze jongeren nog meer uren naar school te laten gaan, lijkt me niet de juiste weg.

Als ik naar de geschiedenis van de Nederlandse taal kijk, constateer ik dat er in de afgelopen honderd jaar in Nederland vijf keer officiële spellingwijzigingen zijn geweest. Mijn vader leerde in de jaren twintig op zijn school het woord 'zoo' te spellen. In 1934 werd dat veranderd in 'zo'. Ook leerde hij 'mensch' te schrijven, maar dat werd in 1934 veranderd.

Maar terwijl we al meer dan driehonderd jaar de 'ei' en 'ij' precies hetzelfde uitspreken, evenals de 'ou' en 'au', heeft men blijkbaar nog geen reden gezien om de 'ei' voortaan als 'ij' te schrijven en 'ou' als 'au'. We houden een verschil in schrijfwijze in stand, waar vrijwel niemand meer van weet waar het vandaan komt, met als enig motief 'omdat we het al lang zo doen'.

We houden een verschil in schrijfwijze in stand met als enig motief 'omdat we het al lang zo doen'

Kostbare tijd en energie

Bedenk wat dat betekent. Dat miljoenen Nederlandse kinderen door de jaren heen, net zoals mijn dochter, hun kostbare tijd en energie op school hebben moeten steken in het leren van de verschillen, zonder de hulp van een regel en zonder dat daar nog een logische reden voor is.

Hoeveel nuttige tijd zouden we op scholen niet hebben kunnen besparen als we al lang wel gekozen zouden hebben voor het afschaffen van 'ei' en 'ou'?

Net zoals we trouwens blijkbaar in 1934 'zoo' hebben veranderd in 'zo' en 'mensch' in 'mens' en in 1995 'pannekoek' in 'pannenkoek'.

Als we een dergelijke verandering zouden doorvoeren, zou dat voor mij, net zoals voor vrijwel alle andere Nederlanders, een behoorlijke tijd wennen zijn. Mijn beroep moet ik dan als 'opiniepijler' schrijven. Maar wennen aan veranderingen is ook het geval geweest bij eerdere spellingswijzigingen of de invoering van de euro. Het zal even doorbijten zijn dan zijn we eraan gewend. Hoe weinig mensen vinden 'zo' nog gek staan of 'mens'? Als we alle 'ei'-klanken voortaan als 'ij' gaan schrijven en alle 'ou' klanken als 'au', bespaart dat veel leertijd op school. Er kan dan meer tijd besteed worden aan nuttigere onderdelen van taal of andere vakken.

Want als de enige reden nog is dat wij het zelf vroeger ook zo geleerd hebben, dan is dat niet echt een sterk argument. Want dat gold ook voor al die andere veranderingen die we wel hebben doorgevoerd.

P.S. Als deze veranderingen nu al waren ingevoerd, zouden in dit artikel slechts twee woorden anders gespeld zijn.

Bron: Maurice de Hond (opiniepeiler en oprichter Steve Jobsscholen), de Volkskrant, 2 november 2016

Spelling is niet iets noteren 'zoals je het hoort', Maurice

Tekst 2

De jongste telg van Maurice de Hond, destijds een jaar of 3, was zo verduiveld handig op de iPad met haar kleine handjes, dat volgens haar vader het hele Nederlandse onderwijs op de schop moest. Voortaan, vond hij, konden álle kinderen het beste leren lezen, schrijven, rekenen, tekenen op de iPad, waarop ze meteen ook 'alles' konden opzoeken.

Nu zijn we vier jaar verder, en zit dochtertje op een van de door papa gestichte iPadscholen. Zij moet daar leren spellen, en dat is verduiveld moeilijk. Dat het paard in de wei staat en wij op het paard zitten, dat je jas een mouw heeft en de poes mauw zegt, terwijl 'wij' hetzelfde klinkt als 'wei' en 'mouw' als 'mauw', dat is verdomd lastig voor zo'n uk.

Sinds hij een jong kind heeft gaat er een wereld open voor onze 'opiniepijler' (ik zie een mannetje voor me dat een fors bouwwerk van opinies torst). Nu moet dus de hele natie maar gaan spellen op een niveau waarop zijn 7-jarige kan inhaken. Hopelijk loopt ze straks niet achter met zwemmen of wiskunde; dan moeten de schoolslag en de merkwaardige producten eraan geloven.

Nee, Maurice de Hond, spelling is niet iets noteren 'zoals je het hoort'. Eén woord kan op vele manieren worden uitgesproken. Limburgse, Drentse, Marokkaanse of Surinaamse Nederlanders spreken het woord 'school' verschillend uit. Groningers benadrukken de slot-n van een werkwoord, Amsterdammers laten die weg. Veel Amsterdammers horen amper het verschil tussen een f en een v, en een s en een z: 'De son in de see sien sakke.' Zullen we al dat onderscheid dan ook maar meteen opheffen? Veel fijner voor de 7-jarige.

Maar later krijgt het arme kind het moeilijk. Omdat onze spelling abstraheert van de uitspraak kan iedereen in Nederland dezelfde krant lezen. Als kleine De Hond groot is en we, net als in de Middeleeuwen, spellen zoals we 'het horen', krijgen we één grote Babylonische spraakverwarring.

Als we in plaats van 'hij vindt', 'hij vint' gaan schrijven - zo klinkt het toch? - lijkt dat voor een 7-jarige makkelijker. Maar dat is het niet, want je haalt de logica uit de zinsbouw. Spelling helpt bij het zien van een grammaticaal verband. We herkennen 'bedoeld' als voltooid deelwoord en 'bedoelt' als persoonsvorm derde persoon enkelvoud. Daardoor kunnen we een zin in één oogopslag begrijpen.

Net zo handig is het om 'hij' en 'wij' als persoonlijk voornaamwoorden te herkennen, die bij een werkwoord in de zin (de 'persoonsvorm') horen en de vorm daarvan bepalen: 'hij vindt'. Als 'hij' ook 'hei' kan betekenen en 'wij' ook 'wei', herken je die functie niet.

Volgens Maurice de Hond kunnen we het verschil in betekenis tussen peiler/pijler, mauw/mauw, eisje/ijsje, rouw/rauw, mij/mei, meid/mijt, wijd/weit, gij/gei, blij/blei, zij/zei, beid/bijt, gouw/gouw, enzovoort, wel 'uit de context' halen. Alsof dát zo makkelijk is voor een beginnende lezer. Het gaat om een enorme hoeveelheid woorden die ineens hun unieke verschijningsvorm verliezen.

'Dat wij het zelf vroeger ook zo geleerd hebben' is geen sterk argument, zegt De Hond. Daar heeft hij gelijk in. Maar dat we het zo geleerd hebben, heeft grote gevolgen gehad: we schrijven al zo'n zestig jaar in min of meer dezelfde spelling al onze boeken, kranten en wetenschappelijke artikelen. Als je spelling rigoureuus verandert, maak je van dat cultuurbezit in één klap ouwe, ontoegankelijke meuk.

Wat De Hond misschien meer aanspreekt: met een nieuwe spelling sluiten we de schatkamer die het wereldwijde web is voor de nieuwe generatie af. Die kunnen in 2030 niet meer googlen wat de 'pijlingen' in 2016 voorspelden. Om 'alles' op haar iPad te kunnen opzoeken, moet dochtertje tóch eerst die nare oude spelling leren.

Overigens hoeft zij niet alle woorden in haar hoofdje te stampen. Het woordbeeld slijpt er vanzelf in, als je maar veel schrijft en leest. Alleen bij dyslectici lukt dat niet. Het verbaast me niets dat spelling op Steve Jobsscholen een struikelblok is. Het is allang wetenschappelijk aangetoond dat kinderen het best leren spellen door woorden met de hand te schrijven.

Maar ja, dat schiet er wellicht bij in als je de hele dag zit te swipen. Iets met motoriek, zenuwbanen en hersenen - misschien kan kleine De Hond het even opzoeken.

*Bron: Aleid Truijens, schrijfster, literatuurrecensente en biografe
de Volkskrant, 5 november 2016*

Auwpinie is onkruid dat gelukkig snel vergaat

Tekst 3

Ons broze breintje heeft het al zo zwaar: vervang alle ch's door g, weg met de hoofdletters.

Of het woord 'allochtoon' wel of niet 'neutraal' is, daar gaat dus niet om. De vraag is of Maurice de Hond het kon uitleggen aan zijn dochter van 7.

Dat was immers zijn criterium bij zijn pleidooi, woensdag in de Volkskrant, om alle 'ei'-klanken voortaan als 'ij' te schrijven en alle 'ou'-klanken als 'au'. Of omgekeerd, daar wil ik even vanaf wezen, en veel maakt dat ook niet uit.

Niemand kan volgens De Hond meer uitleggen waarom sommige woorden al eeuwen zo worden geschreven. Hij schreef: 'Bedenk wat dat betekent. Dat miljoenen Nederlandse kinderen door de jaren heen, net zoals mijn dochter, hun kostbare tijd en energie op school hebben moeten steken in het leren van de verschillen, zonder de hulp van een regel en

zonder dat daar nog een logische reden voor is.'

'Kostbare tijd en energie' - het kind als verdienmodel. Efficiency met de paplepel.

Zelf ben ik van de verloren generatie: het hoofd zit vol nutteloze kennis. Een weke feitenbrij vol weetjes waarmee geen cent te verdienen valt.

Afgelopen maandag kastijdde ik mijzelf nog met dertig stokslagen. Door onnavolgbare oorzaak (het zal het verweekte brein zijn) had ik in één stukje twee dt-fouten gemaakt. Ze kwamen nog in de krant ook. Onvergeeflijk, mea culpa. Hoewel? Het is de schuld van de ingewikkeldheid der dingen. Waarom niet de d aan het einde van een woord vervangen door een t? Al dat vervoegen zadelt ons broze brein alleen maar op met ballast. Nu we toch bezig zijn: vervang alle ch's door een g. Alle hoofdletters overboord!

De Hond's voorstel zou fors wennen zijn, beaamt hij. 'Mijn beroep moet ik dan als 'opiniepijler' schrijven.' Daarmee is zijn kinderleed niet opgelost: hoe legt De Hond zijn dochter uit waarom de eerste 'i' verderop een 'ie' is? Waarom heeft haar toetsenbord nog een Y?

Moeilijke naam trouwens. Kan eenvoudiger. 'Morries de Hont, opiniepijler, tevens freelance auwpinielijder.'

De auwpinie: een pijnlijk belachelijk betoog waarvan de schrijver - gedreven door een onbedwingbare neiging - zelf ook wel weet dat het op drijfzand berust. De soort gedijt op de vruchtbare aarde van de meningenmarkt. Een eendagsplant: de bloem ontluikt in de ochtend op krantenpagina's, wordt de hele dag bespoten op Twitter en Facebook, waarna vaste beroepstellers hem 's avonds in een praatprogramma op tv afsnijden. De volgende dag plassen nog wat columnisten over de lege plek, maar het onkruid is al vergaan. Verderop bloeien weer verse bloemen.

Of zou pijler De Hond echt niet in de peiling hebben dat woorden met dezelfde uitspraak maar verschillende klinkers een andere betekenis hebben? Misschien kan zijn dochter hem ooit inwijden in de geheimen achter 'weids' en 'wijs'? Wijt hij haar nukken straks aan haar puberteit of pubertijd? Zelf zij zij dat het haar pubertijd was.

Spelling is soms ingewikkeld, maar te bevatten, gratis. De schrijfwijze verklaart soms de oorsprong van een woord, in de vervoeging zit (vaak) een zekere logica. Geschiedenis en logica verdoezelen kan taal ingewikkelder maken in plaats van eenvoudiger.

Dat begrijpt zelfs een kind.

Bron: Jean-Pierre Geelen, columnist, de Volkskrant, 3 november 2016

Wat tips voor Maurice de Hond

Tekst 4

Maurice de Hond's dochter leert op school dat ze nu eens 'ei' moet schrijven en dan weer 'ij'. Ze vindt dat lastig en daarom vindt haar vader dat we de spelling maar moeten vereenvoudigen. Je hoort geen verschil, dan zijn er ook geen twee schrijfwijzen nodig, redeneert hij. Hetzelfde voor 'ou' en 'au'. Allemaal dingen waar veel tijd in kruipt die nuttiger kan worden besteed. De Hond's redenering rammelt als een oude melkbus. Daar zijn twee redenen voor.

Een. De relatie tussen spelling en uitspraak ligt ingewikkelder dan De Hond aanneemt. Het lijkt aantrekkelijk om het verschil tussen 'ou' en 'au' af te schaffen, maar dan zijn we lang niet van alle problemen af. Moet in 'mouw' en 'pauw' de 'w' dan ook weg? En moeten de meervoudsvormen dan ook zonder 'w', zodat we voortaan 'pouenstaart' schrijven? En wat met de 'ow' in 'cowboy'? Dan maar 'couboy'? Maar die 'c' klinkt als een 'k' en 'oy' rijmt op 'mooi': 'koubooi', dan maar?

Twee: De Hond wil tijd sparen. Er is nogal wat onderzoek naar de manier waarop kinderen het vlotst leren spellen. De resultaten komen altijd op hetzelfde neer. Kinderen hebben behoefte aan correcte en heldere instructie. (De meeste kinderen krijgen die helaas niet.) En vervolgens moeten ze goed oefenen. Kinderen die daarbij met de hand schrijven, leren dubbel zo snel als kinderen die met letterkaartjes of pc's of iPads aan de slag gaan. Conclusie: wil hij tijd sparen, dan moet hij eerst eens nadenken over de iPads die hij maar blijft verdedigen omdat ze zo modern zijn. Dus, pak je dochter haar iPad even af, Maurice. Je hebt geen idee hoeveel tijd je zult besparen.

*Bron: Erik Moonen, docent aan de Universiteit Hasselt (België)
de Volkskrant, 3 november 2016*

Spelenderwijs

Tekst 5

Ik kan Maurice de Hond geruststellen. Een verstandige leerkracht zal geen instructietijd besteden aan de spelling van ij/ei en au/ou, wel aan de de spelling van de werkwoorden. Juist omdat er voor de spelling van die lange en korte 'ij' en de 'au' en 'ou' geen regels bestaan, is dat ook niet zinvol. De leerling moet door ervaring met lezen en schrijven leren dat je 'paleis' met een korte 'ei' schrijft en 'bedrijf' met een lange. Al ruim dertig jaar geleden is duidelijk aangetoond dat het woordbeeld niet alleen een centrale rol speelt bij het lezen, maar ook bij het schrijven (een bevinding die bij herhaling steeds bevestigd is!). Een normale leerling krijgt de ij/ei- en au/ou-spelling binnen enkele jaren spelenderwijs onder de knie, zonder dat daar expliciet aandacht aan besteed is.

*Bron: Gerard Verhoeven, spellingdeskundige, Den Haag
de Volkskrant, 3 november 2016*

Randstedelijk

Tekst 6

Hoe Randstadcentrisch De Hond denkt, blijkt wel uit zijn laatste bijdrage over de spelling van de zogenaamde weetwoorden. In vele regio's van Nederland is er nog wel degelijk een verschil in uitspraak tussen ij en ei en tussen au en ou. Je hoeft maar naar het grote gebied in Nederland te gaan waar Nedersaksisch of Nederlands met een Nedersaksisch accent wordt gesproken, en je hoort het onmiddellijk. Het rendement dat hij verwacht, zal dus alleen voor de randstedelingen gelden, de rest van Nederland moet meer tijd aan spelling gaan besteden. En wat is de volgende stap? Het afschaffen van de r, die je in de Randstad als binnenklank ook nauwelijks meer hoort?

*Marcel Zijlstra, Edam
de Volkskrant, 3 november 2016*

Bij twijfel googel ik het gewoon even

Tekst 7

Het onderscheid ei-ij is nou net een van de minste problemen in het Nederlands. Dat is een woordbeeld dat je je als taalconsument haast vanzelf eigen maakt. En uitgerekend iPad-man De Hond zou ook kunnen denken: bij twijfel googel ik het gewoon even.'

*Bron: Prof. Marc van Oostendorp, taalkundige en columnist, Amsterdam
de Volkskrant, 17 november 2016*

Les 3 - Bronteksten tropisch regenwoud

In onderstaand voorbeeld zie je een slechte groepering van argumenten voor het behoud van het tropisch regenwoud:

González Sevilla (2002):

Het tropisch regenwoud vormt het woongebied van verschillende inheemse volkeren. Hun habitat moet beschermd worden.

Het regenwoud is van groot ecologisch belang, het is de groene long van de aarde.

Frost (2008):

Regenwoud herbergt een enorme diversiteit aan fauna en flora. Het vormt het laatste toevluchtsoord voor verschillende met uitsterven bedreigde dieren.

In het woud zijn ook veel medicinale planten.

Het regenwoud is al eeuwen de thuis van inheemse volkeren.

Klinsmann (2005):

In het woud groeien veel planten met een medicinale werking. Ze kunnen gebruikt worden voor het bestrijden van o.a. malaria en kanker.

Het tropisch regenwoud is van groot belang voor de zuurstofproductie van de aarde.

Het woud wordt gekenmerkt door zijn rijke fauna en flora.

Hieronder zie je hoe het wel kan (argumenten en bronteksten **thematisch geordend**):

Argumenten om het regenwoud te beschermen:

- Woongebied van inheemse volkeren (González Sevilla, 2001; Frost, 2008)
- Rijke fauna en flora (Frost, 2008; Klinsmann, 2005)
- Zuurstofproductie (González Sevilla, 2001; Klinsmann, 2005)
- Medicinale planten (Frost, 2008; Klinsmann, 2005)

Om de inhoud van bronteksten met zowel pro- als contra-argumenten te groeperen ga je **twee acties** uitvoeren:

1. Inhoud bijeenzetten (**groeperen**): wat hoort samen?
2. Inhoud contrasteren (**relateren**): wat kan je tegenover elkaar plaatsen?

Je kan bijvoorbeeld eerst alle argumenten voor groeperen en daarna de tegenargumenten bijeenzetten. Vervolgens ga je dan de verbanden zoeken tussen de argumenten en de tegenargumenten. Je gaat met andere woorden elk pro-argument relateren aan een contra-argument.

Probeer zelf eens de tussenstappen uit te voeren die nodig zijn om van een ordening per bron naar een ordening per thema te komen.

Materiaal voor les 4

Midseller
Megaseller

Tegenstelling

Sleutelwoorden

1. Spaghettimethode
2. Krimp boekhandels
3. Veelbelovende debutanten komen niet aan de bak
4. Midseller
5. Megaseller
6. Meer fusies
7. Minder nieuwe titels
8. Beknibbelen kosten
9. E-books
10. Minder literaire fictie
11. Meer fusies
12. Failliete uitgevers
13. Voorschotten verlagen/schrappen
14. Minder apparaten
15. Beursbezoek kritisch bekijken
16. Vertrokken redacteurs niet vervangen
17. Teruglopende omzetten

Vul in de grote kaders de sleutelwoorden in. Je mag de sleutelwoorden meer dan één keer gebruiken. Het aantal lijntjes geeft **niet** aan hoeveel sleutelwoorden er moeten staan.

In de grijze kaders noteer je het tekstverband dat je kunt aanwijzen tussen de sleutelwoorden die je in het kader geschreven hebt.

Je mag extra kaders toevoegen zolang je kunt beargumenteren waarom je die nodig hebt.

Sleutelwoorden

1. Spaghettimethode
2. Krimp boekhandels
3. Veelbelovende debutanten komen niet aan de bak
4. Midseller
5. Megaseller
6. Meer fusies
7. Minder nieuwe titels
8. Beknibbelen kosten
9. E-books
10. Minder literaire fictie
11. Meer fusies
12. Failliete uitgevers
13. Voorschotten verlagen/schrappen
14. Minder apparaten
15. Beursbezoek kritisch bekijken
16. Vertrokken redacteurs niet vervangen
17. Teruglopende omzetten

Sorteertaak

Doel

- Je leert de belangrijkste woorden uit een tekst te selecteren
- Je leert de tekstverbanden in een tekst te vinden

Aanpak

1. Lees de tekst
2. Markeer de kernwoorden
3. Zet de kernwoorden onder elkaar in een lijst
4. Maak groepen van de kernwoorden
5. Benoem de tekstverbanden

Stap 1 – Lees de tekst

Want hoe, waar en wanneer leert een kind een taal? Bepaalde delen van de taal worden thuis aangeleerd, andere delen op school, en weer andere delen bij vriendjes en vriendinnetjes. Het thuisdeel kan aangevuld worden door bijvoorbeeld de televisie. Sesamstraat is bijvoorbeeld een programma waarin veel woorden en begrippen steeds opnieuw worden aangeboden. Het is goed voor de taalontwikkeling van kinderen als zij vaak naar dit soort programma's kijken.

Stap 2 – markeer de kernwoorden

Want hoe, waar en wanneer leert een kind een **taal**? Bepaalde delen van de taal worden **thuis aangeleerd**, andere delen op **school**, en weer andere delen bij **vriendjes en vriendinnetjes**. Het thuisdeel kan aangevuld worden door bijvoorbeeld de **televisie**. *Sesamstraat* is bijvoorbeeld een programma waarin veel woorden en begrippen steeds opnieuw worden **aangeboden**. Het is goed voor de **taalontwikkeling** van kinderen als zij vaak naar dit soort programma's kijken.

Stap 3 - zet de kernwoorden onder elkaar in een lijst

Taal

Taalontwikkeling

Aanleren

Thuis

School

Vriendjes en vriendinnetjes

Televisie

Aanbod

Stap 4 - maak groepen van de kernwoorden

Taal
Taalontwikkeling

Aanbod
Thuis
School
Vriendjes en vriendinnetjes

Aanleren
Taal

Thuis
Televisie
Taalontwikkeling

Televisie
Aanbod

Stap 5 – benoem tekstverbanden

Taal
Taalontwikkeling

Aanbod
Thuis
School
Vriendjes en vriendinnetjes

Opsommend

Aanleren
Taal

Thuis
Televisie
Taalontwikkeling

Voorbeeldgevend

Televisie
Aanbod

Nakijkmodel

Midseller
Megaseller

Tegenstelling

Teruglopende omzetten

Krimp boekhandels
Failliete uitgevers
Meer fusies

Oorzaak-gevolg

Beknibbelen kosten
Minder literaire fictie
Veelbelovende debutanten komen
niet aan de bak

Oorzaak-gevolg

Failliete uitgevers
Meer fusies
Beknibbelen kosten

Probleem-oplossing

Beknibbelen kosten
Voorschotten verlagen/schrappen
Beursbezoek kritisch bekijken
Vertrokken redacteurs niet vervangen
Minder nieuwe titels
Spaghettimethode

Opsomming

E-books
Minder apparaten
Minder titels

Opsomming

Krimp boekhandels
E-books

Probleem-oplossing

Materiaal voor les 6

Sectie: in het nieuws (NRC Handelsblad, 21-1-2016)

- In het debat over de literaire canon staat iedereen aan dezelfde kant; iedereen wil dat er veel gelezen wordt, er is alleen discussie over welke boeken dat moeten zijn.

- De leerlingen moeten niet helemaal zelf gaan bepalen wat ze wel en niet lezen, dat zou in geen enkel ander onderwijsgebied worden geaccepteerd, dus ook niet bij Nederlands.

- Deze generatie jongeren leeft in een periode waarin mensen door snelle maatschappelijke veranderingen zoeken naar identiteit en zingeving. Het is daarom van groot belang een historisch, cultureel en literair geheugen overeind wordt gehouden in onze samenleving. Het lezen van romans is daarvoor cruciaal.

Rhee, Annemart, van. 'Waarom gedwongen Reve doorploegen?'. Algemeen Dagblad, 14 maart 2016. Een interview met de schrijver Kluun.

- Jongeren moeten niet gedwongen worden Reve of Mulisch te lezen. Daarmee wordt liefde voor literatuur in de kiem gesmoord.

- Het is beter om literatuur leuk te maken, bijvoorbeeld door goede afstudeeropdrachten te verzinnen.

- Kennis van klassiekers is wel belangrijk; iedereen moet weten dat Van de Vos Reynaerde bestaat, maar je hoeft er niet uit te kunnen citeren.

- Ik weet van scheikunde alleen nog dat water H₂O is. Daardoor mis ik niks in het leven.

Aleid Tuijens, schrijfster, literatuurrecensente en columnist (Algemeen Dagblad, 19-3-2016)

- Jongeren een beetje dwingen om boeken te lezen uit andere tijden is geen bezwaar, anders blijven ze hangen in hun overschatte 'eigen leefwereld'.

- Boeken hoeven niet 'leuk' te zijn. Ze zijn waardevol als ze verwarren, verpletteren of schrijven omdat ze je anders naar jezelf en naar de wereld laten kijken.

- Integraalrekenen doen leerlingen ook niet vrijwillig; toch hoeven wiskundeleraren zich niet te verantwoorden voor saaie lesstof.

- Literatuur hoeft niet per se leuk te zijn, het is ook gewoon kennis, culturele bagage.

Anouk Zuurmond, lerarenopleider (de Volkskrant, 8-2-2016)

- Docenten hebben de verantwoordelijkheid om leerlingen kennis te laten maken met de literaire canon - hoe blank, mannelijk of anderszins problematisch die ook mag zijn. Docenten zijn verplicht om hun leerlingen te laten zien wat er in de literatuurgeschiedenis werd gewaardeerd, en waarom.

- Een crisis in het onderwijs ontstaat wanneer volwassenen weigeren deze verantwoordelijkheid te nemen: wanneer ze omwille van het leesplezier van hun leerlingen canonieke werken buiten de klas houden

- Het is ook een probleem als het aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen een doorslaggevend criterium wordt in het opstellen van de boekenlijst.

- Dat een literair boek zo'n puber iets te bieden moet hebben, staat buiten kijf: een verbreding van hun wereld, gevatte taligheid of een inzicht in zichzelf. Iets meer dan clichés en dat wat er in hun werkelijkheid al voor handen ligt.

Sylvia Witteman, columnist (de Volkskrant, 18-3-2016)

- Je hebt toch ook geen verplicht vak 'chocolade eten' of 'comedyseries kijken'? Scholieren moeten al zo veel. Wie lezen niet leuk vindt, kan het beter laten. Afschaffen, die literatuurlijst.

- Kluun zei van de week dat zo'n leeslijst met allerlei verplichte en verboden boeken alleen maar averechts werkt op de leeslust van scholieren; hij heeft gelijk.

- Leerlingen zouden boeken moeten kunnen lezen die bij hun leefwereld aansluiten.

Sectie: in het nieuws (NRC Handelsblad, 21-1-2016)

- In het debat over de literaire canon staat iedereen aan dezelfde kant; iedereen wil dat er veel gelezen wordt, er is alleen discussie over welke boeken dat moeten zijn.

- De leerlingen moeten niet helemaal zelf gaan bepalen wat ze wel en niet lezen, dat zou in geen enkel ander onderwijsgebied worden geaccepteerd, dus ook niet bij Nederlands.

- Deze generatie jongeren leeft in een periode waarin mensen door snelle maatschappelijke veranderingen zoeken naar identiteit en zingeving. Het is daarom van groot belang een historisch, cultureel en literair geheugen overeind wordt gehouden in onze samenleving. Het lezen van romans is daarvoor cruciaal.

Rhee, Annemart, van. 'Waarom gedwongen Reve doorploegen?'. Algemeen Dagblad, 14 maart 2016. Een interview met de schrijver Kluun.

- Jongeren moeten niet gedwongen worden Reve of Mulisch te lezen. Daarmee wordt liefde voor literatuur in de kiem gesmoord.

- Het is beter om literatuur leuk te maken, bijvoorbeeld door goede afstudeeropdrachten te verzinnen.

- Kennis van klassiekers is wel belangrijk; iedereen moet weten dat Van de Vos Reynaerde bestaat, maar je hoeft er niet uit te kunnen citeren.

- Ik weet van scheikunde alleen nog dat water H₂O is. Daardoor mis ik niks in het leven.

Aleid Tuijens, schrijfster, literatuurrecensente en columnist (Algemeen Dagblad, 19-3-2016)

- Jongeren een beetje dwingen om boeken te lezen uit andere tijden is geen bezwaar, anders blijven ze hangen in hun overschatte 'eigen leefwereld'.

- Boeken hoeven niet 'leuk' te zijn. Ze zijn waardevol als ze verwarren, verpletteren of schrijven omdat ze je anders naar jezelf en naar de wereld laten kijken.

- Integraalrekenen doen leerlingen ook niet vrijwillig; toch hoeven wiskundeleraren zich niet te verantwoorden voor saaie lesstof.

- Literatuur hoeft niet per se leuk te zijn, het is ook gewoon kennis, culturele bagage.

Anouk Zuurmond, lerarenopleider (de Volkskrant, 8-2-2016)

- Docenten hebben de verantwoordelijkheid om leerlingen kennis te laten maken met de literaire canon - hoe blank, mannelijk of anderszins problematisch die ook mag zijn. Docenten zijn verplicht om hun leerlingen te laten zien wat er in de literatuurgeschiedenis werd gewaardeerd, en waarom.

- Een crisis in het onderwijs ontstaat wanneer volwassenen weigeren deze verantwoordelijkheid te nemen: wanneer ze omwille van het leesplezier van hun leerlingen canonieke werken buiten de klas houden

- Het is ook een probleem als het aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen een doorslaggevend criterium wordt in het opstellen van de boekenlijst.

- Dat een literair boek zo'n puber iets te bieden moet hebben, staat buiten kijf: een verbreding van hun wereld, gevatte taligheid of een inzicht in zichzelf. Iets meer dan clichés en dat wat er in hun werkelijkheid al voor handen ligt.

Sylvia Witteman, columnist (de Volkskrant, 18-3-2016)

- Je hebt toch ook geen verplicht vak 'chocolade eten' of 'comedyseries kijken'? Scholieren moeten al zo veel. Wie lezen niet leuk vindt, kan het beter laten. Afschaffen, die literatuurlijst.

- Kluun zei van de week dat zo'n leeslijst met allerlei verplichte en verboden boeken alleen maar averechts werkt op de leeslust van scholieren; hij heeft gelijk.

- Leerlingen zouden boeken moeten kunnen lezen die bij hun leefwereld aansluiten.

Materiaal voor les 7

TEKST 1

Kwaliteit verbeteren door middel van de evaluatie van het lerarenkorps

Er bestaat weinig twijfel over het feit dat het niveau van leerlingen in grote mate – of zelfs exclusief- afhangt van de pedagogische competentie van diegene die hen onderwijzen. De kwaliteit van het lerarenkorps wordt door alle internationale organen gezien als één van de centrale pijlers van de kwaliteit van het onderwijs.

Om de kwaliteit van het lerarenkorps te bevorderen is het belangrijk verschillende factoren in acht te nemen: de beste mensen aantrekken en die omvormen tot toekomstige leerkrachten, hen een goede initiële vorming bieden, een adequate selectie maken alvorens hen naar de arbeidsmarkt te sturen, beschikken over procedures van permanente vorming en een proces van professionele ontwikkeling mogelijk maken. Om deze factoren te garanderen, zijn er mechanismen nodig die de evaluatie van het lerarenkorps mogelijk maken. Maar deze mechanismen bestaan momenteel niet in Spanje. Meer nog, de Onderwijswet stelt dat de evaluatie van het lerarenkorps vrijwillig moet zijn.

Ten eerste is het van fundamenteel belang dat de leerkrachten op een systematische en periodieke manier hun eigen onderwijspraktijk reviseren. Door zelfevaluatie kunnen ze bepaalde veranderingen aanbrengen in hun lesgeven om zo hun onderwijspraktijk te verbeteren. Het is daarom fundamenteel dat men bepaalde condities voorziet opdat de leerkrachten zichzelf zouden evalueren. Men kan dit niet overlaten aan de goede wil van elke individuele leerkracht. De evaluatie van de leerkrachten moet vanuit het bestuur gegarandeerd worden. Er moeten richtlijnen komen over hoe de evaluatie moet uitgevoerd worden: Wanneer evalueren? Wie evalueert? Met welke instrumenten? Welke indicators moeten gebruikt worden om de kwaliteit van de onderwijspraktijk te evalueren?

Maar samen met de opleidingsfunctie van het evalueren van het lerarenkorps is het ook belangrijk aandacht te besteden aan de ontwikkeling van het beroep van leerkracht. Elke professional moet kunnen evolueren doorheen zijn of haar carrière. Wanneer er geen mogelijkheid tot evolutie is, ontbreekt een belangrijke stimulans voor het verbeteren van de onderwijspraktijk. Het is niet correct dat alle leerkrachten op dezelfde wijze vergoed en behandeld worden, ongeacht de kwaliteit van hun werk. Degenen die een hoger competentieniveau bereiken, zouden hiervoor beloond moeten worden. Ze zouden hun werkcondities moeten kunnen verbeteren. Een salarisverhoging is één van de mogelijkheden, maar zeker niet de enige. De meest competente leerkrachten zouden meer gesofisticeerde taken moeten krijgen, zoals bijvoorbeeld andere leerkrachten begeleiden en coördineren, tutor zijn van jongere collega's, meewerken aan innovatieprocessen in het onderwijs ... Deze professionele activiteiten werken stimulerend voor de leerkrachten in kwestie en zijn bovendien zeer nuttig voor de onderwijsinstellingen waar ze werken.

Het Spaanse onderwijssysteem moet evaluatiesystemen in gang zetten om de leerkrachten te beoordelen. Alle leerkrachten zouden om de zo veel tijd (maximaal 5 jaar) beoordeeld moeten worden. Afhankelijk van de resultaten behalen ze dan een bepaald niveau in hun professionele carrière. De resultaten van de evaluatie kunnen dan ook dienen om een plan op te stellen waarmee de leerkracht zijn onderwijspraktijk kan verbeteren.

De evaluatie moet gebeuren door een groep experts, waaronder de directie van de school of het centrum in kwestie. Men moet ook de mening van de leerlingen zelf en hun familie in acht nemen. Het is ook belangrijk om rekening te houden met de resultaten die behaald worden door de leerlingen. Daarnaast moet de leerkracht ook een zelfevaluatie uitvoeren aangezien hij/ zij het best geplaatst is om zijn/haar eigen sterke en minder sterke punten in te schatten.

In verschillende landen met een onderwijssysteem van hoog niveau bestaat dergelijk evaluatiesysteem al. Ook al heeft onderzoek nog geen direct verband aangetoond tussen het bestaan van een evaluatiesysteem en het niveau van het onderwijssysteem, toch raden verschillende internationale organisaties (waaronder OCDE en UNESCO) aan om een evaluatiesysteem te ontwikkelen.

TEKST 2

Goede bedoelingen, slechte resultaten

Momenteel maken de onderwijssystemen enkele veranderingen door. Eén van de grootste veranderingen is de grotere aandacht voor evaluatie van verschillende onderwijselementen. Er is een stijging van het

aantal programma's dat het rendement van het onderwijs evalueert door middel van externe testen (PISA, TIMSS, PIRLS). Ook het aantal accreditatiemodellen dat de kwaliteit van de scholen en centra bepaalt, is sterk toegenomen. Bovendien hebben verschillende systemen van indicators aan belang gewonnen. Het belangrijkste systeem, Education at Glance van OCDE, heeft zich ontpopt tot een meetinstrument dat wereldwijd gebruikt wordt.

De evaluatiecultuur beleeft op dit moment zijn hoogtepunt. Het is dan ook logisch dat men wijst op het belang van het evalueren van de kwaliteit van de leerkrachten. In Spanje, net zoals in andere landen, wordt dit debat in alle openheid gevoerd. Men heeft echter nog geen consensus bereikt.

Hoe kan men tegenstander zijn van het evalueren van de taken van leerkrachten? Datgene waarover men reflecteert, wordt over het algemeen beter begrepen. Het verbeteren van de onderwijskwaliteit vereist dat men nagaat in welke mate men momenteel de vooropgestelde doelen bereikt.

Het verzet tegen een evaluatie van de leerkrachten is niet zozeer een gevolg van een theoretisch twistpunt, maar wel van het inzicht dat de manier waarop de evaluatie momenteel in bepaalde landen gebeurt niet leidt tot een verbetering, maar eerder tot een verslechtering van de onderwijspraktijk.

De problemen hebben langs de ene kant te maken met enkele veronderstellingen die aan de basis liggen van de evaluatieprocessen. Langs de andere kant hebben de problemen te maken met het ontbreken van de adequate middelen. In het eerste geval is het twijfelachtig of men de resultaten van de leerlingen kan toeschrijven aan de kwaliteit van een bepaalde leerkracht. We weten dat de resultaten beïnvloed worden door verschillende factoren die niet allemaal met de directe schoolomgeving te maken hebben en waarover de leerkracht dus geen controle heeft. Langs de andere kant krijgen de leerlingen doorheen hun opleiding te maken met een heel aantal leerkrachten. Het zou dus niet correct zijn om het niveau van de studenten toe te schrijven aan de leerkrachten waar ze op dat moment les van krijgen. Wat men wel zou kunnen, en dit gebeurt ook in enkele landen, is het niveau van een hele school of een heel centrum in verband brengen met de kwaliteit van het hele leerkrachtenteam.

Het koppelen van leerniveaus aan de prestaties van een leerkracht kan leiden tot het verdraaien van de beoordeling. Als men enkel externe evaluaties in acht neemt, gaat men enkel kijken naar de cijfers van de leerlingen, of men gaat de leerlingen trainen op het slagen op een bepaald examen.

Er bestaat bovendien geen gefundeerde consensus wat betreft de kwaliteiten van een goede leerkracht. Men kan een goede leerkracht zijn op verschillende manieren. Wanneer men probeert om enkele indicators op te stellen die gelden voor alle leerkrachten, loopt men het gevaar om een heel beroep te generaliseren; een beroep waarvan de kwaliteit afhangt van de rijkheid aan verschillende leerkrachten met verschillende onderwijsstijlen. Daaraan moet men nog toevoegen dat op dit moment de instrumenten ontbreken om op een nauwgezette manier de verschillende aspecten van het leraarschap te evalueren. Op die manier gaat men enkel hetgene evalueren dat men kan evalueren en niet datgene dat men zou moeten evalueren.

De evaluatiepraktijken dragen ook enkele duidelijke gevaren met zich mee. Als de directie hun leerkrachten zou evalueren, zou dit kunnen leiden tot een verstoring van het machtsevenwicht. De leerkrachten zouden dan niet meer durven deelnemen aan belangrijke beslissingen. Stel dat hun mening niet overeenkomt met die van de directie, zullen ze zwijgen uit schrik om slecht geëvalueerd te worden. Het is bovendien twijfelachtig of de leerlingen en hun familie wel over de juiste criteria beschikken om een leerkracht te beoordelen. Op die manier maken we van de leerkracht een gijzelaar van al deze figuren in plaats van de autonomie die zijn werk vereist te garanderen.

Ten laatste, vereist een evaluatiesysteem enkele middelen waarover ons onderwijssysteem momenteel niet beschikt. De inspectiedienst is niet voldoende opgeleid en telt daarenboven niet genoeg professioneel personeel om op geregelde tijdstippen de leerkrachten te kunnen evalueren. Het lijkt er ook niet op dat er meer geïnvesteerd wordt in de educatie. Zal er voldoende geld voor handen zijn om de te garanderen dat de leerkrachten zich kunnen ontwikkelen en hun arbeidsomstandigheden kunnen verbeteren?

Nu een verplicht evaluatiesysteem opstarten in Spanje is een voorbeeld van hoe een goed idee eindigt in een slechte uitvoering.

Materiaal voor les 8

Hoest? Heb je gisteren me nichtje gezien? Jij smst toch wel eens met haar? Ze had een gare broek aan, hè. Mijn ouders vonden van nie. Hun vonden dat mijn nichtje ouder leek als mij. Boeit me niks, ik ben toch een jaar ouder.

Een stukje uit een gesprek tussen twee vriendinnen. Herkenbaar, leesbaar, maar niet door iedereen te begrijpen en zeker niet volgens de regels van het Standaardnederlands..... Regelmatig verschijnen in de kranten artikelen waarin mensen klagen over de achteruitgang van onze taal en dan hebben ze het niet alleen over de taal van jongeren, maar ook over het taalgebruik van allerlei maatschappelijke groeperingen.

Ze klagen o.a. over het verdwijnen van naamvallen uit onze taal, ze ergeren zich aan de woordkeuze van de huidige Tweede-Kamerleden, ze vervloeken de invloed van computertermen op het Nederlands. Ergernis alom. Er zijn echter ook mensen die afwijkingen van het Standaardnederlands aanmoedigen: popgroepen als De Kast en Rowen Hèze zingen liedjes in het Fries en het Limburgs en schrijvers en dichters verzinnen nieuwe woorden.

Tekst 1

Arm Nederlands

Is de Nederlandse taal aan het verloederen? Er is genoeg reden om te mopperen, dat zeker.

Van de Nederlandse taal wordt meer gebruik gemaakt dan ooit, maar de kwaliteit neemt gestaag af. Mensen praten en praten en praten alsof hun leven ervan afhangt. Wat ze zeggen en hoe ze dat zeggen lijkt een stuk minder van belang dan het feit dat ze iets zeggen. Praten om het praten is niet goed voor de taal. Die wordt gebruikt als een wegwerpartikel, en niet als het prachtige, veelzijdige instrument dat ze is.

Te oordelen naar de nieuwe woorden die de laatste jaren in het Nederlands zijn opgedoken gaat het niet heel erg goed met onze taal. In 2007 werd 'Bokitoproof'¹ uitgeroepen tot woord van het jaar. Dat is pure armoede. Kwam Marten Toonder ooit met 'denkraam', en voegden Van Kooten en De Bie onder veel meer 'doemdenken' aan onze woordenschat toe – uitdrukkingen die staan voor een begrip dat tijdloos is en door iedereen wordt herkend – nu is dus 'Bokitoproof' de grootste aanwinst van vorig jaar. Treurig.

Dit is een nieuw woord dat we nooit meer zullen horen, aangezien het verbonden is aan één specifieke gebeurtenis, die zich niet meer zal herhalen. Dat ooit nog een aap iets dergelijks uithaalt is onwaarschijnlijk, en dat die dan ook nog Bokito heet nog meer. Een woord dat dus helemaal niets toevoegt aan de Nederlandse taal.

Zoals er maar weinig lijkt te worden toegevoegd aan de Nederlandse taal. Nieuwe woorden kunnen een verrijking zijn, maar in deze tijd bespeuren we vooral verarming van het Nederlands. Verschraling. Vermagering. Verloedering, wordt ook wel gezegd.

Er zijn redenen genoeg om te vrezen voor de kwaliteit van het Nederlands. Ga maar eens in de tram zitten. Met open oren. Of in een winkelstraat lopen. In de Hema. Je krijgt rillingen over je rug van wat je allemaal hoort.

Op verschillende gebieden nemen we een verschraling van het Nederlands waar. In het dagelijkse taalgebruik is het overduidelijk dat er steeds minder woorden worden gebruikt om mededelingen te doen of vragen te stellen. Het gaat niet om hoe je het zegt, maar om wat je zegt. Zodat de ander je direct begrijpt.

Maar ook het geschreven Nederlands is aan het verarmen. Er zijn een paar gratis kranten bij gekomen, die door met name veel jongeren worden gelezen. Het niveau van die dagbladen is abominabel. Eén enorme opeenstapeling van clichés, stoplappen en platitudes. Verschrikkelijk

---

¹ 'Bokitoproof' slaat op een verblijfplaats van een aap in een dierentuin die tegen Bokito kan. Zoals een waterdicht horloge waterproof is, is een hok, of een kooi, waar Bokito niet uit kan ontsnappen Bokitoproof.

lelijk Nederlands. Fantasieloos. En barstensvol fouten.

In *Metro* zegt een badmintonspeelster: 'Ik neem behalve mijn raket ook mijn bikini mee naar het toernooi.' In *Spits* sterft het van afgesleten woordcombinaties als 'administratieve rompslomp' en 'nieuwe uitdaging'.

Maar ook *NRC Handelsblad*, toch altijd een 'kwaliteitskrant' genoemd, is steeds slordiger en nonchalanter aan het worden. In een stuk over Ajax en Johan Crujff vinden we: 'een geldige mandaat', 'hij vindt dat hij en een assistent van de hoofdcoach de verantwoording moeten krijgen voor de jeugdopleiding'. En: 'Dit percentage neemt pas bij de A-junioren toe tot 85 procent.'

Dit is de tijd dat mensen zeggen: 'Ik besepte me...' en: 'Ik bedacht me dat...' Beseffen en bedenken worden steevast wederkerend gemaakt. Typisch een verschijnsel van deze tijd, de tijd waarin het ego groter en groter wordt en de taalschat kleiner en kleiner.

Het is niet definitief zeker dat oudere mensen beter Nederlands spreken, maar wel bijna. Ze hebben in elk geval een grotere woordenschat dan de gemiddelde jongere van tegenwoordig. Oude mensen hebben meer termen of uitdrukkingen tot hun beschikking voor hetzelfde begrip. Dat betekent dat ze zich genuanceerder kunnen uitdrukken. Jongeren lijken de wereld in te delen in grofweg twee categorieën: vet en a-relaxt. Vet betekent goed en a-relaxt betekent niet-vet. Het hele spectrum tussen die twee uitersten bestrijken ze niet of nauwelijks in hun taalgebruik. Ouderen kunnen nuances aanbrengen – met ouderwetse woorden – en zodoende de werkelijkheid subtieler en veelzijdiger beschrijven, en ervaren.

Verloedert het Nederlands? En is dat erg? Ja, dat is erg. In tegenstelling tot wat geruchten beweren is het Nederlands een mooie taal. Waar je veel mee kunt doen. Wat dat betreft kunnen we er niet omheen dat de jeugd van tegenwoordig niet alleen maar het Nederlands verzielt. Er gebeuren ook goede dingen.

Zo maakt de groep De Jeugd van Tegenwoordig liedjes in het Nederlands die barsten van het inventieve, sprankelende taalgebruik. Een van de rappers van De Jeugd is Willie Wartaal. Hij maakte het prachtige nummer *Konijntje* ('Wiebelen! Wiebelen!'). Hij houdt van de Nederlandse taal, zoals meer rappers. Def P, bijvoorbeeld, de koning van de Nederlandse rap.

Bron: Rob van Erkelens (schrijver) in *De groene Amsterdammer*, 14 maart 2008

Het valt wel mee met de taalverloedering

Tekst 2

Als iemand in de positie is om de alarmbel te luiden over het Nederlands, dan is het schrijver Kees van Kooten. Zijn liefde voor taal is onbetwist, net als zijn inzet om de schrijf- en spreektaal naar een hoger plan te tillen. In zijn dagen als tv-maker verrijkte hij (samen met Wim de Bie) het Nederlands met een oneindige reeks nieuwe woorden als regelneef, vrije jongens, doemdenken en krasse knarren. Ze worden nog steeds gebruikt. Alleen al die taalvondsten bewijzen hoe groot de veerkracht van taal is.

Zoveel jaar later ageert Van Kooten tegen 'taalverloedering' en de opmars van Engelse woorden als 'selfie' (zelfportret). Als schrijver van de tekst van het Nationaal Dictee liet hij het land dit jaar niet alleen zweten op spelling, maar ook op verbasteringen, verhaspelingen en grammatica. Van Kootens onderliggende klacht is duidelijk: te vaak is het Nederlands volgens hem door slordig taalgebruik een 'wartaal'.

Hij heeft gelijk, maar is toch ook te somber. De aandacht voor beeldende, fraaie taal zit inderdaad minder in onze cultuur ingebakken dan in omringende landen. Hier zeggen we het liefst wat we denken. De kromme spreektaaltekst van het Koningslied, afgelopen voorjaar, zou bijna de stelling dat het Nederlands verloedert, op voorhand bewijzen. Die tekst bevatte geen spelfouten maar wemelde van de anglicismen, en erger.

Daar staan vele voorbeelden tegenover van juist groeiende aandacht voor zorgvuldig en creatief taalgebruik. Nederlands is een eindexamenvak geworden dat zo zwaar telt dat scholieren er vanaf volgend jaar een voldoende voor moeten halen. Het Nationaal Dictee trekt hoge kijkcijfers. De verkiezing van het Woord van het Jaar is een nieuwsevenement vanwege de grote publieke belangstelling. De website 'Taalvoutjes' was afgelopen jaar een hit op internet. Aan medestanders heeft Kees van Kooten geen gebrek.

Taal verandert permanent. Zelfs Vlaamse taalpuristen zagen niet zoveel kwaad in de verkiezing van het Engelse woord 'selfie' tot - daar ook - Woord van het Jaar. Taalcolumnist Jaap de Berg bracht onlangs nog in herinnering hoe sommige zinsconstructies vijftig jaar geleden nog taboe waren en nu normaal zijn.

Bron: Trouw, 20 december 2013

De mening van de krant, verwoord door leden van de hoofdredactie en senior redacteurs.

Is het erg dat taal verandert?

Tekst 3

Over gebruiksgemak als factor van taalverandering

Steeds meer Nederlanders zeggen *hun hebben* en jongeren gebruiken steeds vaker het lidwoord *de: de huis, de meisje*. Is dat erg? Is dat taalverloeding? Een grote groep taalgebruikers vindt van wel. Maar waarom kunnen we niet blij zijn met een nieuwe manier van zeggen, net zoals we voldoening kunnen halen uit het dragen van modieuze kleding of het sprinten op een nieuwe fiets?

Hij loech, hij biek en hij wies. Dat klinkt ons nu misschien raar in de oren, maar vroeger waren het gewoon de verledentijdsvormen van *lachen, bakken en wassen*. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden van oorspronkelijk sterke werkwoorden die zwak zijn geworden. Soms gebeurt het ook andersom. Zo heeft *vroeg vraagde* vervangen, en horen we ook vaak *woei* in plaats van *waaide*. We zien eenzelfde verschijnsel bij zelfstandig naamwoorden: het oorspronkelijke meervoud *kinder, eier, kalver* is nu *kinderen, eieren, kalveren*, en we horen vaker *museums* en *tentamens* dan *musea* en *tentamina*.

Een taal moet veranderen, dat is duidelijk, want de tijden veranderen. Woorden gaan verloren, er komen woorden bij. Dit beïnvloedt woorden én de grammatica.

Nieuwe woorden

De meest voorkomende veranderingen binnen een taal vind je in het gebruik van nieuwe woorden. Dit kunnen leenwoorden zijn, zoals *shoppen, headhunter, loverboy*, of nieuwe samenstellingen en woordafleidingen: *comazuipen, doemdenken, taalcanon* en *opleuken, afgetraind, verstripping*. Veel van deze woorden hebben duidelijk een functie. Ze vullen een leemte in onze taal wanneer er een nieuw beroep op de markt komt (*headhunter*), of wanneer een nieuw idee of verschijnsel geboren wordt (*comazuipen*). Over dit soort nieuwigheden wordt dan ook zelden getwist.

Bedenklijker wordt het volgens velen wanneer een leenwoord wordt toegepast waar een Nederlands woord ook volstaat. Zo zou je kunnen zeggen dat *shoppen* een overbodig en daarom verwerpelijk woord is, omdat *winkelen* en *boodschappen doen* al bestaan. Maar is het zo eenvoudig? Wordt shoppen slechts gebruikt uit gemakzucht of om populair te doen? Misschien was dat de eerste keer het geval, maar vaak blijkt dat woorden als *winkelen* en *shoppen* geen echte synoniemen zijn, maar verschillende aspecten benadrukken. Zo laat onderzoek zien dat *shoppen* verbonden is met een 'totale' ervaring. Het gaat niet alleen om

lopen langs etalages, kijken in winkels, maar ook om samen lunchen, kletsen of een drankje nemen op een terras. Het kopen zelf is bijzaak, iets dat bij winkelen en vooral bij boodschappen doen centraler staat.

Leerbaar systeem

Taal verandert omdat hij zich aanpast aan de behoeften van de sprekers. Maar taal verandert ook omdat hij een intern systeem heeft dat zo soepel mogelijk moet functioneren om 'leerbaar' te blijven. Een voorbeeld: *U is* (oorspronkelijk een derde persoon enkelvoud ontstaan uit *Uwe Edelheit*, afgekort tot *Uwe Edt > U Ed. > U E > U*) veranderde in *U bent* op basis van *jij bent* omdat *u* gebruikt wordt als tweede persoon. Dergelijke veranderingen roepen bij een oudere generatie sprekers vaak ergernis op. Maar vanuit het systeem zelf gedacht gaat het om een vooruitgang.

De taal ondergaat voortdurend veranderingen die leiden tot uitzonderingen op alle niveaus: in klanken, woorden en zinnen. Als die uitzonderingen niet zo nu en dan weggewerkt worden, ontstaat een onleerbaar systeem. De tijd leert dan ook dat zulke veranderingen uiteindelijk toch doorzetten. Zo zien we dat de oorspronkelijk afwijkende meervoudsvormen *kinder* en *lammer* er op den duur een extra *-en* bij gekregen hebben die de woorden weer op één lijn brengt met de 'normale' meervoudsvorming, zoals in *boek – boeken, mens – mensen*.

Taalverandering begint meestal in de spreektaal. Vanuit de schrijftaal gezien lijkt het misschien op taalverloedering, maar het is belangrijk te bedenken dat de schrijf- en spreektaal hun eigen specifieke kenmerken en behoeftes hebben. Uiteindelijk volgt de schrijftaal meestal de spreektaal, om de kloof tussen beide taalvormen niet al te groot te laten worden.

Betekenisverschuivingen

Betekenisverschuivingen vallen nauwelijks op. Ze ontstaan bijvoorbeeld wanneer een deel van een woord niet meer herkend wordt en dan verward wordt met een ander woord dat vaker voorkomt. Dat kan leiden tot een nieuwe vorm, maar ook tot een nieuwe betekenis. Bijvoorbeeld het woord *sloddervos*, wordt nu door veel jongeren uitgesproken en geschreven als *slordervos*, omdat ze een verband zien met *slordig*. Op eenzelfde manier werd *oudbollig* in verband gebracht met *oud* zodat het voor de meeste Nederlanders van onder de 50 nu 'ouderwets' en een beetje 'sloom' en dus 'grappig' betekent, terwijl de betekenis daarvoor was, 'koddig', 'boertig'. Al heel veel jonge sprekers schrijven nu zelfs ook 'oudbollig'.

Het is leuk om dit soort veranderingen te checken met Google. Bij het intikken van *sloddervos*, kreeg ik (op 13-2-2007) 17.100 hits, en bij *slordervos* 195. De vorm *oudbollig* is al dieper doorgedrongen, 411.000 hits voor 'ou'- en 33.400 voor 'oud'-, maar het is waarschijnlijk dat voor de meeste sprekers de semantische verandering al heeft plaats gevonden. *Martelaar* betekent voor veel jongeren 'degene die martelt', en niet 'de gemartelde'. Dit naar analogie van de andere woorden op *-aar* die in het huidige Nederlands vrijwel altijd een actieve betekenis hebben, zoals in *wandelaar, handelaar, regelaar, treuzelaar*.

Taalverandering is dus vaak een manier om het systeem eenvoudig te houden, het is ook noodzakelijk omdat er anders te veel uitzonderingen komen. Taal is een levend iets, en hoewel we met behulp van een standaardtaal en woordenboeken sommige veranderingen kunnen tegenhouden, worden andere wijzigingen ongemerkt doorgevoerd. Als sprekers het dan alsnog ontdekken is het vaak al te laat om het nog ongedaan te maken. Als linguïst zeg ik dan, gelukkig maar. Maar dit is vaak niet de reactie van niet-linguïsten. Een lezer schreef naar aanleiding van het *hun*-gebruik: "Laten we taalvernieuwing niet verwarren met analfabetisme". Ik zou willen stellen, laten we taalverandering niet verwarren met angst, met etiquette, met klasseverschillen. Deze reacties hebben in feite niets met taal te maken.

Bron: Olga Fischer (hoogleraar Germaanse taalkunde) in *Taalcanon*

En zo kun je met taal alle kanten op

Tekst 4

Recensie van *Hun hebben de taal verkwanseld* door Jan Stroop

Taalverloedering is niet in strijd met de grammatica en daarom niet echt fout te noemen. Woorden in de verkeerde volgorde zetten is wel fout (bijvoorbeeld: 'dat ze nog steeds is ziek'), maar 'ze is groter als' (in plaats van 'ze is groter dan') is geen slecht Nederlands. Deze taalverloedering zal daarom uiteindelijk worden geaccepteerd.

Levende talen veranderen voortdurend. Zo werden honderden sterke werkwoorden zwak: vroeger woei het hard, maar nu heeft dat 'woei' al bijna geheel plaatsgemaakt voor 'waaide'. Er resteren nog ruim honderd sterke werkwoorden. Of die stand zullen houden, is volgens taalkundige Jan Stroop maar de vraag.

Ach het went, want anderhalve eeuw geleden was 'ze biek vroeger zelf brood' nog een correcte vorm. En het ooit toch voorgeschreven 'je kunt' is nu steeds vaker 'je kan'.

Het Nederlands is in dat opzicht niet uniek, want taalveranderingen zijn universeel. De boektitel *Hun hebben de taal verkwanseld* staat model voor de taalverandering: 'hun' als onderwerp. Dit wekt nog ergernis, want 'hun' wordt alleen als meewerkend voorwerp en bezittelijk voornaamwoord algemeen geaccepteerd.

Stroop kijkt ruim anderhalve eeuw terug om aan te geven dat veranderingen doorgaan, ondanks de protesten daartegen. In 1866 noemde Jacob van Lennep het gebruik van 'U in den eersten naamval' (onderwerp) zondig, terwijl dat nu volledig aanvaard is.

'Groter als' is de nummer één onder de taalverschijnselen (vooral gesproken taal) die ergernis veroorzaken. Deze strijd is oud. De voorkeur voor 'groter dan' werd al in 1730 geuit door toneeldichter Balthasar Huydecoper, die 'groter als' al als een vorm van taalbederf zag.

Volgens Stroop lijkt de animo om zorg aan het Nederlands te besteden bij de meeste Nederlanders zo goed als verdwenen te zijn. De taalgebruiker doet wat goed voor hem is: vereenvoudigen. Taalverandering is volgens Stroop taalverbetering: 'Het zou wel erg gek zijn als taalgebruikers hun taal zouden verslechteren of beschadigen.'

Hij geeft diverse voorbeelden, zoals de werkwoorden die eenvoudiger worden, en het al genoemde gebruik van 'hun' als onderwerp. Door 'hun' exclusief voor personen te gebruiken en 'ze' ook voor zaken, ontstaat een nieuw, handig onderscheid. 'Ze staan vooraan' (slaat op fietsen én personen). 'Hun staan vooraan' (slaat alleen op personen).

Verzet tegen taalverandering komt in de regel vooral van ouderen, analyseert Stroop. Zij zien die als een inbreuk op de taal die ze vroeger zelf hebben geleerd. De fascinatie voor spelling en vooral voor spelfouten heeft met een superioriteitsgevoel te maken: je de meerdere voelen van wie jouw taal niet machtig is.

Bron: Hans Hoekstra (recensent), in *Het Parool*, 18 mei 2011

Tekst 5

Straattaal

Straattaal is volgens Sophie Hilbrand origineel, creatief en spitsvondig, en ze heeft niets op met taalpuristen die het taalverloedering vinden (AD 15-2). Misschien ben ik in haar ogen wel zo'n taalpurist. Desondanks blijf ik van mening dat iedere Nederlander 'standaard Nederlands' machtig moet zijn. Wat je daarnaast voor straat-, streek- of wereldtalen spreekt is éxtra. Het probleem is dat het gros van de bevolking tegenwoordig van alles, behálve standaard Nederlands, spreekt en schrijft!

Bron: R. Hobbél uit Barendrecht in *Algemeen Dagblad*, 20 februari 2008

Taalfouten of taalverloedering?

Tekst 6

Wat me in discussies over taalverloedering altijd opvalt, is het ontbreken van een duidelijk ijkpunt. Want verloedering veronderstelt dat iets minder wordt dan het was. Eerst stond het huis strak in de verf, maar er is dertig jaar niks aan gedaan en daarom is het nu verloederd.

Op welk moment in de geschiedenis van de Nederlandse taal sprak iedereen ABN (om een norm te nemen) en schreef iedereen foutloos Nederlands? In 1975? In 1950? In 1925 dan? Zoals zo vaak bij dergelijke discussies is de beste beginvraag: wat verstaat u precies onder verloedering?

Meestal bedoelen mensen: ik hoor en zie steeds meer taalfouten. Of: ik weet het zelf beter dan veel jongeren. Daar is weinig tegenin te brengen. Behalve dan dat dit wel een heel persoonlijk ijkpunt is. We zien ook zoveel fouten omdat steeds meer mensen schrijven, bijvoorbeeld op internet.

Bron: Ewoud Sanders (taalhistoricus en journalist) in NRC Handelsblad, 28 april 2014

Taalverloedering

Tekst 7

In de discussie over het oprukkende Engels in ons taalgebruik worden critici steeds vaker weggezet als ouderwets, star en conservatief. Taal vernieuwt zich voortdurend en dat moeten we laten gebeuren.

Maar dat willen wij, critici, helemaal niet tegenhouden. Het gaat ons om het onnodige gebruik van Engelse woorden in de dagelijkse taal.

Zo staan in het bedrijfsrestaurant waar ik weleens kom bordjes met 'Hot meals', 'dairy' en 'sandwiches'. Er werken alleen Nederlanders. Als ik sinterklaaspapier koop, staat erop 'AirPiet'. Wat is er mis met 'LuchtPiet'? Het is nooit meer uitverkoop, maar altijd 'sale', 'pre-sale', of 'mid-season-sale'. Funshoppen met de kids.

Dat bedoelen we met taalverloedering.

Bron: Lilianne van den Broek uit Hidaard in de Volkskrant, 5 december 2013

Materiaal voor les 8

Beschouwing schrijven

Citeren en parafraseren

Citaat - letterlijk overnemen wat iemand zegt

‘Bedenk even hoeveel data je met een chatbot deelt. Het is niet zo vreselijk ingewikkeld om een karakterprofiel op te stellen aan de hand van de teksten die je intikt op het scherm’, waarschuwde Barbara Ondrisek, een Oostenrijkse bot-ontwikkelaar.

Parafrase - in eigen woorden opschrijven wat iemand zegt

Barbara Ondrisek, een Oostenrijkse bot-ontwikkelaar, legt uit dat je zo veel data deelt met een chatbot dat het niet meer moeilijk is om op basis van alles wat je typt een karakterprofiel van jou op te stellen.

Hoe moet je citeren en parafraseren?

1. **I**nleiden (persoon en functie noemen, over welke kwestie gaat citaat?)
2. **V**erwoorden
3. **U**itleiden (wat kun je concluderen uit citaat/parafrase?)
4. **B**ron noemen

Voorbeeldcitaat

‘Bedenk even hoeveel data je met een chatbot deelt. Het is niet zo vreselijk ingewikkeld om een karakterprofiel op te stellen aan de hand van de teksten die je intikt op het scherm’, waarschuwde Barbara Ondrisek, een Oostenrijkse bot-ontwikkelaar.

Persoon

Wie zegt dit?

Functie

Wat doet hij/zij?

Wat ontbreekt nog bij dit citaat?

Voorbeeldcitaat

Er zijn ook mensen die wijzen op de risico's die chatbots met zich meebrengen.

Kwestie

‘Bedenk even hoeveel data je met een chatbot deelt. Het is niet zo vreselijk ingewikkeld om een karakterprofiel op te stellen aan de hand van de teksten die je intikt op het scherm’, waarschuwde Barbara Ondrisek, een Oostenrijkse bot-ontwikkelaar.¹

Je moet dus voorzichtig zijn met het delen van persoonlijke gegevens als je met een bot chat.

Uitleiden

1. de Volkskrant, 3 december 2016

Bron

Voorbeeldparafrase

Er zijn ook mensen die wijzen op de risico's die chatbots met zich meebrengen.

Persoon

Functie

Kwestie

Barbara Ondrisek, een Oostenrijkse bot-ontwikkelaar, legt uit dat je zo veel data deelt met een chatbot dat het niet meer moeilijk is om op basis van alles wat je typt een karakterprofiel van jou op te stellen.¹

Verwoorden

Je moet dus voorzichtig zijn met het delen van persoonlijke gegevens als je met een bot chat.

Uitleiden

Bron

1. de Volkskrant, 3 december 2016

Hoe moet ik de bron vermelden?

- Zie *Plagiaatvoorkomen.pdf* in de studiewijzer op Magister.

KRANT OF TIJDSCHRIFT

Basisregel:

Achternaam auteur, voorletter(s) (Publicatiedatum).
Titel artikel: Eventuele subtitel. *Naam van tijdschrift of krant*,
evt. nummer, paginanummer(s).

Voorbeelden:

Adolf, S. (1 maart 2008). Nederlandse design fleurt Madrid op.
NRC Handelsblad, p. 9.

Crok, M. en Keulemans, M. (2010). Klimaatverandering: de
tussenstand. *NWT natuurwetenschap & techniek*, 4, p. 24 – 33.

Dit is plagiaat

Het overnemen van stukken, gedachten, [of] redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk.

Dit is geen plagiaat

“Het overnemen van stukken, gedachten, [of] redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk”.¹

1. Aldus T. den Boon & R. Hendrickx (2015). Van Dale: Groot woordenboek van de Nederlandse taal: 3 Dl. (15e dr.). Utrecht/Antwerpen: Van Dale Uitgevers, p. 3001

Zo voorkom je plagiaat

1. Noem altijd de bron als je andermans mening of argumenten gebruikt in je beschouwing
2. Schrijf de mening of argumenten op in je eigen woorden (en noem de bron!)
3. Citeer andermans mening of argumenten (en noem de bron!)

Gevolgen plagiaat

Plagiaat = fraude!

- PTA beschouwing schrijven is een examenonderdeel
- Als leerling kun je uitgesloten worden van deelname aan het examen → jaar opnieuw doen
- Als student kan je inschrijving ingetrokken worden en bij ernstige fraude mag je je bij geen enkele hogeschool of universiteit meer inschrijven

Naam auteur:.....

Ronde 1 – Structuur en samenhang

Beoordeeld door:.....

Onderstreep in elke alinea de kernzin.

Heeft elke alinea een duidelijke kernzin? *Ja/nee.*

Geef een tip of top over de kernzinnen.....
.....
.....

Omcirkel de signaalwoorden.

Zijn de tekstverbanden binnen een alinea en tussen alinea's goed aangegeven met signaalwoorden. *Ja/nee.*

Ontbreken er signaalwoorden? *Ja/nee.*

Geef een tip of top over de signaalwoorden.....
.....
.....

Ronde 2 – Standpunten en argumenten van voor- en tegenstanders

Geef bij elk deelonderwerp de voor- en tegenstanders aan door 'voor' of 'tegen' bij elk argument of standpunt te schrijven.

Beoordeeld door:.....

Zijn alle relevante argumenten bij elk deelonderwerp genoemd? *Ja/nee.*

Bij welk deelonderwerp ontbreekt een argument of standpunt?.....

Is de kern partijdig? *Ja/nee.*

Komen de voor- en tegenstanders evenveel aan bod? *Ja/nee.*

Geef een tip **én** top over de bespreking van de argumenten.....
.....
.....

Ronde 3 – Slot

Beoordeeld door:.....

Zijn de belangrijkste argumenten in het slot herhaald? *Ja/nee.*

Is uitgelegd waarom deze argumenten belangrijk zijn? *Ja/nee.*

Trekt de schrijver een conclusie die de lezer niet dwingt om een standpunt in te nemen? *Ja/nee.*

Geef een tip **én** top over het slot.....
.....
.....

Ronde 4 – Taalgebruik en verzorging

Beoordeeld door:.....

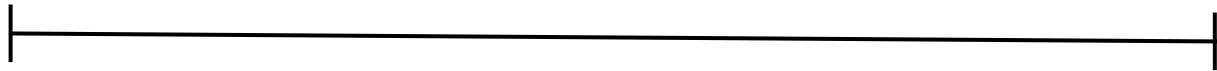
Onderstreep of omcirkel taal- en spelfouten.

Zijn er 10 of meer taal- en spelfouten gemaakt? *Ja/nee.*

Zijn de alinea's duidelijk herkenbaar? *Ja/nee.*

Geef een tip of top over het taalgebruik en de verzorging.....
.....
.....

Schrijf de namen van de auteurs in jullie groepje op de plek die je het best vindt passen bij de tekst. Word je als lezer gedwongen een standpunt in te nemen of krijg je juist alleen maar informatie? Zet de auteursnaam boven de dikke lijn.

Lezer gedwongen om een standpunt in te nemen
betog

Lezer aan het denken zetten
beschouwing

Lezer informatie geven
uiteenzetting

Typeer de manier waarop de auteur een afweging heeft gemaakt. Noteer de auteursnamen in het vakje dat jullie het beste bij de afweging vinden passen.

De schrijver hangt een standpunt van één van de bronteksten aan.	De schrijver spreekt een standpunt van één van de bronteksten tegen.	De schrijver zoekt een middenweg tussen de standpunten.	De schrijver neemt een standpunt in dat niet voorkomt in de bronteksten.

Noteer de naam van de auteur die de beste beschouwing heeft geschreven en noteer twee redenen waarom dit de beste beschouwing is.

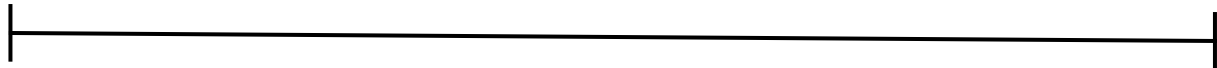
Beste beschouwing is geschreven door:

Deze beschouwing is goed, want
 Reden 1.....
 .....
 Reden 2.....
 .....

Materiaal voor les 9

Les 9

Schrijf de namen van de auteurs in jullie groepje op de plek die je het best vindt passen bij de tekst. Word je als lezer gedwongen een standpunt in te nemen of krijg je juist alleen maar informatie? Zet de auteursnaam boven de dikke lijn.

Lezer gedwongen
om een standpunt
in te nemen
betoog

Lezer aan het
denken zetten
beschouwing

Lezer informatie
geven
uiteenzetting

Typeer de manier waarop de auteur een afweging heeft gemaakt. Noteer de auteursnamen in het vakje dat jij het beste bij de afweging vindt passen.

De schrijver hangt een standpunt van één van de bronteksten aan.	De schrijver spreekt een standpunt van één van de bronteksten tegen.	De schrijver zoekt een middenweg tussen de standpunten.	De schrijver neemt een standpunt in dat niet voorkomt in de bronteksten.

Materiaal voor SE schrijfvaardigheid

Jij gaat over de verengelsing van het hoger onderwijs een **beschouwing** schrijven, waarin je het onderwerp van verschillende kanten belicht.

Uitgangspunten

- Bedenk een hoofdvraag bij het onderwerp 'verengelsing van het hoger onderwijs' of gebruik onderstaande vraagstelling:

* Is het wenselijk dat het hoger onderwijs verengelst?

* Is het erg dat het hoger onderwijs verengelst?

- Je beschouwing bestaat uit 800-900 woorden.

- Je mag zelf bepalen welke structuur je hanteert.

- Je gebruikt de bronnen die je gekregen hebt, die je verantwoordt in voetnoten.

- Je citeert minimaal twee keer; je citaten mogen gezamenlijk niet langer zijn dan tien procent van je totale aantal woorden. Aan het parafraseren zit geen limiet.

- Denk goed om je spelling en vergeet ook niet om er een pakkende titel boven te zetten.

Je publiek bestaat uit leeftijdgenoten en het wordt een artikel dat geplaatst zal worden in het tijdschrift *Jij en studeren*, een fictief tijdschrift voor middelbare scholieren van 15-18 jaar in de bovenbouw van havo en vwo.

Als je wilt controleren of je alles doet wat verlangd wordt, kun je op de ELO formulier 'Plagiaat voorkomen' met de notatie van bronbeschrijvingen. Het formulier staat in de studiewijzer bij periode 2.

Inleveren

Je levert je artikel geprint in bij de surveillant. Vermeld ook je naam en het aantal woorden onderaan je artikel.

Opslaan op je examenaccount

Sla je bestand onmiddellijk op in 'Mijn documenten' als je Word geopend hebt. Gebruik deze bestandsnaam:

klas_voornaam_achternaam

Voorbeeld: H5d_Niek_Janssen

Sla regelmatig tussentijds je beschouwing op.

Succes!

Opbrengsten van tweetalig onderwijs

Tekst 4

Ruim 150 scholen in Nederland bieden de helft van de vakken aan in een andere taal, meestal het Engels. Leerlingen krijgen dan bijvoorbeeld geschiedenis of natuurkunde in het Engels. Dit noemen we tweetalig onderwijs (tto). Deze leerlingen zijn te vergelijken met studenten die ook hun vakken op de universiteit of het hbo in het Engels aangeboden krijgen.

Tweetalige scholen streven ernaar om leerlingen een hoger taalvaardigheidsniveau in het Engels te laten bereiken, zonder dat dit ten koste gaat van de vakinhoud of van het Nederlands. En om tegelijkertijd het onderwijs een internationale en interculturele dimensie te geven. De praktijk wijst uit dat dit werkt: leerlingen op deze scholen bereiken een hoog taalvaardigheidsniveau Engels, en hun examenresultaten voor de andere vakken en voor Nederlands zijn minstens zo goed als die van andere leerlingen. Dit weten we uit de lesbezoeken die iedere paar jaar bij alle tweetalige scholen afgelegd worden.

In verschillende landen en onderwijscontexten is onderzoek gedaan naar de taalvaardigheidsopbrengsten van tweetalig onderwijs (tto). Vrijwel al het onderzoek laat zien dat tto-leerlingen een hogere taalvaardigheid in het Engels bereiken dan niet-tto-leerlingen, zonder negatieve gevolgen voor vakkennis of voor de beheersing van de eerste schooltaal.

Toch zijn er onderzoekers die kritisch zijn op de conclusie dat er geen negatieve gevolgen zijn voor de beheersing van de vakkennis. Er is namelijk weinig onderzoek gedaan naar de effecten van tto op de vakkennis, waardoor we niet weten of tto een positief of negatief effect heeft op de vakkennis van de leerlingen. Snappen leerlingen die tto volgen evenveel van de leerstof van bijvoorbeeld geschiedenis en natuurkunde als leerlingen die in hun moedertaal les krijgen?

Piesche, Jonkmann, Fiege en Kessler (2013) hebben hier wel onderzoek naar gedaan. Zij onderzochten hoe tto-leerlingen en reguliere leerlingen presteren bij het schoolvak natuurkunde. Zij verwachtten dat tto-leerlingen beter zouden presteren, omdat deze leerlingen kiezen voor tto en dus gemotiveerder zijn om te leren. Desondanks bleek uit hun onderzoek dat de leerlingen die les krijgen in hun moedertaal betere resultaten behaalden voor het schoolvak natuurkunde. De leerlingen die in een andere taal les kregen, begrepen de stof dus minder goed.

Ook Dallinger, Jonkmann, Hollm en Fiege (2013) onderzochten of tto-leerlingen betere resultaten halen voor het vak geschiedenis dan reguliere leerlingen. De tto-leerlingen bleken net zo goed te presteren als de reguliere leerlingen, maar zij hadden wel één lesuur geschiedenis meer gehad dan de reguliere leerlingen. Je zou dus verwachten dat de tto-leerlingen het daarom beter zouden doen. De onderzoekers menen dat de tto-leerlingen waarschijnlijk slechtere resultaten halen voor geschiedenis als ze evenveel lessen zouden krijgen als de reguliere leerlingen.

Bron: Rick de Graaf (hoogleraar tweetalig onderwijs), *Taal om te leren*, 3 oktober 2013

'Engels invoeren als voertaal op universiteiten ondoordacht'

Tekst 5

60 procent van de alle opleidingen die Nederlandse universiteiten bieden, worden al volledig in het Engels gegeven. Het gevolg? Ondoordacht en zonder enige vorm van preventief toezicht neemt de Engelse taal het Nederlands onderwijssysteem over.

Dat simpelweg de voertaal van een opleiding veranderen in Engels niet gelijk staat aan internationaliseren, lijken hogescholen en universiteiten voor het gemak te vergeten of niet relevant te vinden.

De cruciale kwestie in dit vraagstuk is wie er gebaat is bij deze ontwikkeling. Universiteiten en hogescholen kunnen in de niet-Nederlandssprekende student een simpel te verdienen goudmijntje zien. Waar de Nederlandssprekende student vrijwel zonder uitzondering het wettelijk collegegeld van 1.984 euro overmaakt aan de onderwijsinstelling, ligt dat voor de buitenlandse studenten veelal hoger, oplopend tot soms wel 32 duizend euro.

En dat is een zorgelijke ontwikkeling. De prikkel om onderwijs in het Engels aan te bieden is een financiële en ontbeert doordachtheid. De koepelvereniging van universiteiten (VSNU) laat daarentegen weten ervan overtuigd te zijn dat internationalisering van het hoger onderwijs leidt tot beter onderwijs en meer mogelijkheden voor studenten om zich te begeven op de internationale arbeidsmarkt. Een even aimabele als kortzichtige gedachte.

Uiteraard, de markt globaliseert en daarop moeten studenten voorbereid zijn. Maar voorbereid zijn betekent dat studenten worden opgeleid tot een niveau waarmee zij ook uit de voeten kunnen. En dat niveau, daar schort het nog aan.

De beheersing van de Engelse taal van docenten is doordrenkt van Dutchisms: Nederlandse termen verhaspeld met Engelse vertalingen. En dat is erg, omdat een docent een college moet geven, een discussie moet leiden of vragen moet beantwoorden. En dus is een randvoorwaarde voor het invoeren van de Engelse taal bij een opleiding dat docenten worden geschoold in het spreken van en het lesgeven in het Engels.

Want studenten zijn niet per se tegen Engels onderwijs. Integendeel, bij opleidingen die studenten voorbereiden op de internationale markt kan de toegevoegde waarde groot zijn. Mits de invoering op een doordachte en juiste manier plaatsvindt. De invoering van de Engelse taal bij opleidingen is op zichzelf geen slechte zaak, maar de ondoordachtheid waarmee dit gepaard gaat wel en zeker als de financiële prikkel hierin leidend is.

Bron: Desley van der Zande (voorzitter van het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)), *de Volkskrant*, 3 september 2016

'Engels invoeren als voertaal op universiteiten niet ondoordacht'

Tekst 6

De argumenten voor en tegen Engelstalig onderwijs zijn de afgelopen tijd veelvuldig in deze krant besproken. Maar hoe terecht is de kritiek dat de invoering ervan ondoordacht is?

Allereerst weten we door decennialange ervaring in het tweetalig voortgezet onderwijs wat het effect is van Engels als voertaal. Het blijkt dat de leerlingen in kwestie niet alleen heel goed Engels leren spreken en schrijven, maar ook dat hun examenresultaten minstens zo goed zijn als die van andere leerlingen. En dat ondanks het feit dat het Engels van de docenten zeker niet altijd perfect is. De aanname dat deze resultaten ook gelden voor het hoger onderwijs ligt voor de hand.

De afgelopen tien jaar zien we het niveau van het Engels bij beginnende studenten, zowel Nederlandse als internationale, stijgen. Door de instroom van jonge docenten in het hoger onderwijs, die van jongs af aan ondergedompeld zijn in het Engels, stijgt ook aan die kant het niveau van het Engels. De verwachting is dat over twintig jaar het voor docenten en studenten *second nature* zal zijn om zich in het Engels uit te drukken.

Beide instellingen hebben een helder taalbeleid geformuleerd, gericht op het verbeteren van het Engels van medewerkers. Voor alle functiegroepen die Engels in hun werk gebruiken, is een minimaal vereist taalniveau vastgesteld. Een dergelijke eis is geen overbodige luxe, want goed college geven in een andere taal vereist improvisatietalent en het vermogen om nuances aan te brengen.

Met een taaltoets stellen we vast of docenten het vereiste niveau hebben. Degenen die dat niveau niet hebben, krijgen aanvullende cursussen aangeboden. In deze cursussen wordt niet alleen gewerkt aan het verbeteren van de algemene taalvaardigheid, maar trainen docenten ook de specifieke didactische vaardigheden die nodig zijn om in het Engels te doceren.

Een accent valt vaak als eerste op, maar staat over het algemeen het begrip niet in de weg. En bovendien betekent dat niet dat het Engels van de spreker onder de maat is. Daar komt nog bij dat studenten vaak aangeven *native speakers* van het Engels minder goed te begrijpen vanwege de hogere spreeknelheid en het complexere taalgebruik. Het ironische is dat ze dan meer baat hebben bij een niet-moedertaalspreker van het Engels.

Bron: Liesbet Korebrits (directeur van Radboud in'to Languages), *de Volkskrant*, 3 september 2016.

Hoest? Heb je gisteren me nichtje gezien? Jij smst toch wel eens met haar? Ze had een gare broek aan, hè. Mijn ouders vonden van nie. Hun vonden dat mijn nichtje ouder leek als mij. Boeit me niks, ik ben toch een jaar ouder.

Een stukje uit een gesprek tussen twee vriendinnen. Herkenbaar, leesbaar, maar niet door iedereen te begrijpen en zeker niet volgens de regels van het Standaardnederlands.....

Regelmatig verschijnen in de kranten artikelen waarin mensen klagen over de achteruitgang van onze taal en dan hebben ze het niet alleen over de taal van jongeren, maar ook over het taalgebruik van allerlei maatschappelijke groeperingen.

Ze klagen o.a. over het verdwijnen van naamvallen uit onze taal, ze ergeren zich aan de woordkeuze van de huidige Tweede-Kamerleden, ze vervloeken de invloed van computertermen op het Nederlands. Ergernis alom. Er zijn echter ook mensen die afwijkingen van het Standaardnederlands aanmoedigen: popgroepen als De Kast en Rowen Hèze zingen liedjes in het Fries en het Limburgs en schrijvers en dichters verzinnen nieuwe woorden.

Tekst 1

Arm Nederlands

Is de Nederlandse taal aan het verloederen? Er is genoeg reden om te mopperen, dat zeker.

Van de Nederlandse taal wordt meer gebruik gemaakt dan ooit, maar de kwaliteit neemt gestaag af. Mensen praten en praten en praten alsof hun leven ervan afhangt. Wat ze zeggen en hoe ze dat zeggen lijkt een stuk minder van belang dan het feit dat ze iets zeggen. Praten om het praten is niet goed voor de taal. Die wordt gebruikt als een wegwerpartikel, en niet als het prachtige, veelzijdige instrument dat ze is.

Te oordelen naar de nieuwe woorden die de laatste jaren in het Nederlands zijn opgedoken gaat het niet heel erg goed met onze taal. In 2007 werd 'Bokitoproof'¹ uitgeroepen tot woord van het jaar. Dat is pure armoede. Kwam Marten Toonder ooit met 'denkraam', en voegden Van Kooten en De Bie onder veel meer 'doemdenken' aan onze woordenschat toe – uitdrukkingen die staan voor een begrip dat tijdloos is en door iedereen wordt herkend – nu is dus 'Bokitoproof' de grootste aanwinst van vorig jaar. Treurig.

Dit is een nieuw woord dat we nooit meer zullen horen, aangezien het verbonden is aan één specifieke gebeurtenis, die zich niet meer zal herhalen. Dat ooit nog een aap iets dergelijks uithaalt is onwaarschijnlijk, en dat die dan ook nog Bokito heet nog meer. Een woord dat dus helemaal niets toevoegt aan de Nederlandse taal.

Zoals er maar weinig lijkt te worden toegevoegd aan de Nederlandse taal. Nieuwe woorden kunnen een verrijking zijn, maar in deze tijd bespeuren we vooral verarming van het Nederlands. Verschraling. Vermagering. Verloedering, wordt ook wel gezegd.

Er zijn redenen genoeg om te vrezen voor de kwaliteit van het Nederlands. Ga maar eens in de tram zitten. Met open oren. Of in een winkelstraat lopen. In de Hema. Je krijgt rillingen over je rug van wat je allemaal hoort.

Op verschillende gebieden nemen we een verschraling van het Nederlands waar. In het dagelijkse taalgebruik is het overduidelijk dat er steeds minder woorden worden gebruikt om mededelingen te doen of vragen te stellen. Het gaat niet om hoe je het zegt, maar om wat je zegt. Zodat de ander je direct begrijpt.

Maar ook het geschreven Nederlands is aan het verarmen. Er zijn een paar gratis kranten bij gekomen, die door met name veel jongeren worden gelezen. Het niveau van die dagbladen is abominabel. Eén enorme opeenstapeling van clichés, stoplappen en platitudes. Verschrikkelijk

---

¹ 'Bokitoproof' slaat op een verblijfplaats van een aap in een dierentuin die tegen Bokito kan. Zoals een waterdicht horloge waterproof is, is een hok, of een kooi, waar Bokito niet uit kan ontsnappen Bokitoproof.

lelijk Nederlands. Fantasieloos. En barstensvol fouten.

In *Metro* zegt een badminton speelster: 'Ik neem behalve mijn raket ook mijn bikini mee naar het toernooi.' In *Spits* sterft het van afgesleten woordcombinaties als 'administratieve rompslomp' en 'nieuwe uitdaging'.

Maar ook *NRC Handelsblad*, toch altijd een 'kwaliteitskrant' genoemd, is steeds slordiger en nonchalanter aan het worden. In een stuk over Ajax en Johan Crujff vinden we: 'een geldige mandaat', 'hij vindt dat hij en een assistent van de hoofdcoach de verantwoording moeten krijgen voor de jeugdopleiding'. En: 'Dit percentage neemt pas bij de A-junioren toe tot 85 procent.'

Dit is de tijd dat mensen zeggen: 'Ik besepte me...' en: 'Ik bedacht me dat...' Beseffen en bedenken worden steevast wederkerend gemaakt. Typisch een verschijnsel van deze tijd, de tijd waarin het ego groter en groter wordt en de taalschat kleiner en kleiner.

Het is niet definitief zeker dat oudere mensen beter Nederlands spreken, maar wel bijna. Ze hebben in elk geval een grotere woordenschat dan de gemiddelde jongere van tegenwoordig. Oude mensen hebben meer termen of uitdrukkingen tot hun beschikking voor hetzelfde begrip. Dat betekent dat ze zich genuanceerder kunnen uitdrukken. Jongeren lijken de wereld in te delen in grofweg twee categorieën: vet en a-relaxt. Vet betekent goed en a-relaxt betekent niet-vet. Het hele spectrum tussen die twee uitersten bestrijken ze niet of nauwelijks in hun taalgebruik. Ouderen kunnen nuances aanbrengen – met ouderwetse woorden – en zodoende de werkelijkheid subtieler en veelzijdiger beschrijven, en ervaren.

Verloedert het Nederlands? En is dat erg? Ja, dat is erg. In tegenstelling tot wat geruchten beweren is het Nederlands een mooie taal. Waar je veel mee kunt doen. Wat dat betreft kunnen we er niet omheen dat de jeugd van tegenwoordig niet alleen maar het Nederlands verzielt. Er gebeuren ook goede dingen.

Zo maakt de groep De Jeugd van Tegenwoordig liedjes in het Nederlands die barsten van het inventieve, sprankelende taalgebruik. Een van de rappers van De Jeugd is Willie Wartaal. Hij maakte het prachtige nummer *Konijntje* ('Wiebelen! Wiebelen!'). Hij houdt van de Nederlandse taal, zoals meer rappers. Def P, bijvoorbeeld, de koning van de Nederlandse rap.

Bron: Rob van Erkelens (schrijver) in *De groene Amsterdammer*, 14 maart 2008

Het valt wel mee met de taalverloedering

Tekst 2

Als iemand in de positie is om de alarmbel te luiden over het Nederlands, dan is het schrijver Kees van Kooten. Zijn liefde voor taal is onbetwist, net als zijn inzet om de schrijf- en spreektaal naar een hoger plan te tillen. In zijn dagen als tv-maker verrijkte hij (samen met Wim de Bie) het Nederlands met een oneindige reeks nieuwe woorden als regelneef, vrije jongens, doemdenken en krasse knarren. Ze worden nog steeds gebruikt. Alleen al die taalvondsten bewijzen hoe groot de veerkracht van taal is.

Zoveel jaar later ageert Van Kooten tegen 'taalverloedering' en de opmars van Engelse woorden als 'selfie' (zelfportret). Als schrijver van de tekst van het Nationaal Dictee liet hij het land dit jaar niet alleen zweten op spelling, maar ook op verbasteringen, verhaspelingen en grammatica. Van Kootens onderliggende klacht is duidelijk: te vaak is het Nederlands volgens hem door slordig taalgebruik een 'wartaal'.

Hij heeft gelijk, maar is toch ook te somber. De aandacht voor beeldende, fraaie taal zit inderdaad minder in onze cultuur ingebakken dan in omringende landen. Hier zeggen we het liefst wat we denken. De kromme spreektaaltekst van het Koningslied, afgelopen voorjaar, zou bijna de stelling dat het Nederlands verloedert, op voorhand bewijzen. Die tekst bevatte geen spelfouten maar wemelde van de anglicismen, en erger.

Daar staan vele voorbeelden tegenover van juist groeiende aandacht voor zorgvuldig en creatief taalgebruik. Nederlands is een eindexamenvak geworden dat zo zwaar telt dat scholieren er vanaf volgend jaar een voldoende voor moeten halen. Het Nationaal Dictee trekt hoge kijkcijfers. De verkiezing van het Woord van het Jaar is een nieuwsevenement vanwege de grote publieke belangstelling. De website 'Taalvoutjes' was afgelopen jaar een hit op internet. Aan medestanders heeft Kees van Kooten geen gebrek.

Taal verandert permanent. Zelfs Vlaamse taalpuristen zagen niet zoveel kwaad in de verkiezing van het Engelse woord 'selfie' tot - daar ook - Woord van het Jaar. Taalcolumnist Jaap de Berg bracht onlangs nog in herinnering hoe sommige zinsconstructies vijftig jaar geleden nog taboe waren en nu normaal zijn.

Bron: Trouw, 20 december 2013

De mening van de krant, verwoord door leden van de hoofdredactie en senior redacteuren.

Verwijs naar deze bron met: de redactie van de Trouw

Is het erg dat taal verandert?

Tekst 3

Over gebruiksgemak als factor van taalverandering

Steeds meer Nederlanders zeggen *hun hebben* en jongeren gebruiken steeds vaker het lidwoord *de: de huis, de meisje*. Is dat erg? Is dat taalverloeding? Een grote groep taalgebruikers vindt van wel. Maar waarom kunnen we niet blij zijn met een nieuwe manier van zeggen, net zoals we voldoening kunnen halen uit het dragen van modieuze kleding of het sprinten op een nieuwe fiets?

Hij loech, hij biek en hij wies. Dat klinkt ons nu misschien raar in de oren, maar vroeger waren het gewoon de verledentijdsvormen van *lachen, bakken en wassen*. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden van oorspronkelijk sterke werkwoorden die zwak zijn geworden. Soms gebeurt het ook andersom. Zo heeft *vroeg vraagde* vervangen, en horen we ook vaak *woei* in plaats van *waaide*. We zien eenzelfde verschijnsel bij zelfstandig naamwoorden: het oorspronkelijke meervoud *kinder, eier, kalver* is nu *kinderen, eieren, kalveren*, en we horen vaker *museums* en *tentamens* dan *musea* en *tentamina*.

Een taal moet veranderen, dat is duidelijk, want de tijden veranderen. Woorden gaan verloren, er komen woorden bij. Dit beïnvloedt woorden én de grammatica.

Nieuwe woorden

De meest voorkomende veranderingen binnen een taal vind je in het gebruik van nieuwe woorden. Dit kunnen leenwoorden zijn, zoals *shoppen, headhunter, loverboy*, of nieuwe samenstellingen en woordafleidingen: *comazuipen, doemdenken, taalcanon* en *opleuken, afgetraind, verstripping*. Veel van deze woorden hebben duidelijk een functie. Ze vullen een leemte in onze taal wanneer er een nieuw beroep op de markt komt (*headhunter*), of wanneer een nieuw idee of verschijnsel geboren wordt (*comazuipen*). Over dit soort nieuwigheden wordt dan ook zelden getwist.

Bedenklijker wordt het volgens velen wanneer een leenwoord wordt toegepast waar een Nederlands woord ook volstaat. Zo zou je kunnen zeggen dat *shoppen* een overbodig en daarom verwerpelijk woord is, omdat *winkelen* en *boodschappen doen* al bestaan. Maar is het zo eenvoudig? Wordt shoppen slechts gebruikt uit gemakzucht of om populair te doen? Misschien was dat de eerste keer het geval, maar vaak blijkt dat woorden als *winkelen* en *shoppen* geen echte synoniemen zijn, maar verschillende aspecten benadrukken. Zo laat onderzoek zien dat *shoppen* verbonden is met een 'totale' ervaring. Het gaat niet alleen om

lopen langs etalages, kijken in winkels, maar ook om samen lunchen, kletsen of een drankje nemen op een terras. Het kopen zelf is bijzaak, iets dat bij winkelen en vooral bij boodschappen doen centraler staat.

Leerbaar systeem

Taal verandert omdat hij zich aanpast aan de behoeften van de sprekers. Maar taal verandert ook omdat hij een intern systeem heeft dat zo soepel mogelijk moet functioneren om ‘leerbaar’ te blijven. Een voorbeeld: *U is* (oorspronkelijk een derde persoon enkelvoud ontstaan uit *Uwe Edelheit*, afgekort tot *Uwe Edt >U Ed. > U E >U*) veranderde in *U bent* op basis van *jij bent* omdat *u* gebruikt wordt als tweede persoon. Dergelijke veranderingen roepen bij een oudere generatie sprekers vaak ergernis op. Maar vanuit het systeem zelf gedacht gaat het om een vooruitgang.

De taal ondergaat voortdurend veranderingen die leiden tot uitzonderingen op alle niveaus: in klanken, woorden en zinnen. Als die uitzonderingen niet zo nu en dan weggewerkt worden, ontstaat een onleerbaar systeem. De tijd leert dan ook dat zulke veranderingen uiteindelijk toch doorzetten. Zo zien we dat de oorspronkelijk afwijkende meervoudsvormen *kinder* en *lammer* er op den duur een extra *-en* bij gekregen hebben die de woorden weer op één lijn brengt met de ‘normale’ meervoudsvorming, zoals in *boek – boeken, mens – mensen*.

Taalverandering begint meestal in de spreektaal. Vanuit de schrijftaal gezien lijkt het misschien op taalverloedering, maar het is belangrijk te bedenken dat de schrijf- en spreektaal hun eigen specifieke kenmerken en behoeftes hebben. Uiteindelijk volgt de schrijftaal meestal de spreektaal, om de kloof tussen beide taalvormen niet al te groot te laten worden.

Betekenisverschuivingen

Betekenisverschuivingen vallen nauwelijks op. Ze ontstaan bijvoorbeeld wanneer een deel van een woord niet meer herkend wordt en dan verward wordt met een ander woord dat vaker voorkomt. Dat kan leiden tot een nieuwe vorm, maar ook tot een nieuwe betekenis. Bijvoorbeeld het woord *sloddervos*, wordt nu door veel jongeren uitgesproken en geschreven als *slordervos*, omdat ze een verband zien met *slordig*. Op eenzelfde manier werd *oudbollig* in verband gebracht met *oud* zodat het voor de meeste Nederlanders van onder de 50 nu ‘ouderwets’ en een beetje ‘sloom’ en dus ‘grappig’ betekent, terwijl de betekenis daarvoor was, ‘koddig’, ‘boertig’. Al heel veel jonge sprekers schrijven nu zelfs ook ‘oudbollig’.

Het is leuk om dit soort veranderingen te checken met Google. Bij het intikken van *sloddervos*, kreeg ik (op 13-2-2007) 17.100 hits, en bij *slordervos* 195. De vorm *oudbollig* is al dieper doorgedrongen, 411.000 hits voor ‘ou’- en 33.400 voor ‘oud’-, maar het is waarschijnlijk dat voor de meeste sprekers de semantische verandering al heeft plaats gevonden. *Martelaar* betekent voor veel jongeren ‘degene die martelt’, en niet ‘de gemartelde’. Dit naar analogie van de andere woorden op *-aar* die in het huidige Nederlands vrijwel altijd een actieve betekenis hebben, zoals in *wandelaar, handelaar, regelaar, treuzelaar*.

Taalverandering is dus vaak een manier om het systeem eenvoudig te houden, het is ook noodzakelijk omdat er anders te veel uitzonderingen komen. Taal is een levend iets, en hoewel we met behulp van een standaardtaal en woordenboeken sommige veranderingen kunnen tegenhouden, worden andere wijzigingen ongemerkt doorgevoerd. Als sprekers het dan alsnog ontdekken is het vaak al te laat om het nog ongedaan te maken. Als linguïst zeg ik dan, gelukkig maar. Maar dit is vaak niet de reactie van niet-linguïsten. Een lezer schreef naar aanleiding van het *hun*-gebruik: “Laten we taalvernieuwing niet verwarren met analfabetisme”. Ik zou willen stellen, laten we taalverandering niet verwarren met angst, met etiquette, met klasseverschillen. Deze reacties hebben in feite niets met taal te maken.

Bron: Olga Fischer (hoogleraar Germaanse taalkunde) in *Taalcanon*

Recensie van *Hun hebben de taal verkwanseld* door Jan Stroop

Taalverloedering is niet in strijd met de grammatica en daarom niet echt fout te noemen. Woorden in de verkeerde volgorde zetten is wel fout (bijvoorbeeld: 'dat ze nog steeds is ziek'), maar 'ze is groter als' (in plaats van 'ze is groter dan') is geen slecht Nederlands. Deze taalverloedering zal daarom uiteindelijk worden geaccepteerd.

Levende talen veranderen voortdurend. Zo werden honderden sterke werkwoorden zwak: vroeger woei het hard, maar nu heeft dat 'woei' al bijna geheel plaatsgemaakt voor 'waaide'. Er resteren nog ruim honderd sterke werkwoorden. Of die stand zullen houden, is volgens taalkundige Jan Stroop maar de vraag.

Ach het went, want anderhalve eeuw geleden was 'ze biek vroeger zelf brood' nog een correcte vorm. En het ooit toch voorgeschreven 'je kunt' is nu steeds vaker 'je kan'.

Het Nederlands is in dat opzicht niet uniek, want taalveranderingen zijn universeel. De boektitel *Hun hebben de taal verkwanseld* staat model voor de taalverandering: 'hun' als onderwerp. Dit wekt nog ergernis, want 'hun' wordt alleen als meewerkend voorwerp en bezittelijk voornaamwoord algemeen geaccepteerd.

Stroop kijkt ruim anderhalve eeuw terug om aan te geven dat veranderingen doorgaan, ondanks de protesten daartegen. In 1866 noemde Jacob van Lennep het gebruik van 'U in den eersten naamval' (onderwerp) zondig, terwijl dat nu volledig aanvaard is.

'Groter als' is de nummer één onder de taalverschijnselen (vooral gesproken taal) die ergernis veroorzaken. Deze strijd is oud. De voorkeur voor 'groter dan' werd al in 1730 geuit door toneeldichter Balthasar Huydecoper, die 'groter als' al als een vorm van taalbederf zag.

Volgens Stroop lijkt de animo om zorg aan het Nederlands te besteden bij de meeste Nederlanders zo goed als verdwenen te zijn. De taalgebruiker doet wat goed voor hem is: vereenvoudigen. Taalverandering is volgens Stroop taalverbetering: 'Het zou wel erg gek zijn als taalgebruikers hun taal zouden verslechteren of beschadigen.'

Hij geeft diverse voorbeelden, zoals de werkwoorden die eenvoudiger worden, en het al genoemde gebruik van 'hun' als onderwerp. Door 'hun' exclusief voor personen te gebruiken en 'ze' ook voor zaken, ontstaat een nieuw, handig onderscheid. 'Ze staan vooraan' (slaat op fietsen én personen). 'Hun staan vooraan' (slaat alleen op personen).

Verzet tegen taalverandering komt in de regel vooral van ouderen, analyseert Stroop. Zij zien die als een inbreuk op de taal die ze vroeger zelf hebben geleerd. De fascinatie voor spelling en vooral voor spelfouten heeft met een superioriteitsgevoel te maken: je de meerdere voelen van wie jouw taal niet machtig is.

Bron: Hans Hoekstra (recensent), in *Het Parool*, 18 mei 2011

BEOORDELINGSSCHEMA BESCHOUWING NEDERLANDS KLAS H5: 2017 NAAM:.....

CRITERIA	onvoldoende	voldoende	goed	max. score
Inleiding -binnenkomer, introductie en vraagstelling	-geen passende inleiding met binnenkomer, introductie en vraagstelling -er is geen titel <i>max. 3 punten</i>	-inleiding met binnenkomer, introductie en vraagstelling -de titel past bij de inhoud, geeft het onderwerp aan <i>max. 6 punten</i>	-publiekgerichte inleiding met aansprekende binnenkomer, introductie en goede vraagstelling -de titel past bij de inhoud en maakt nieuwsgierig/is creatief <i>max. 10 punten</i>	10
Selecteren -relevante visies en argumenten	-belangrijkste visies/argumenten ontbreken -niet-evenwichtig, partijdig <i>max. 5 punten</i>	-relevante visies/argumenten genoemd -grotendeels gebalanceerd en onpartijdig <i>max. 10 punten</i>	-alle relevante visies/argumenten genoemd -gebalanceerd en onpartijdig <i>max. 15 punten</i>	15
Organiseren -bronnen zijn per thema gegroepeerd - bronnen zijn gecontrasteerd/gerelateerd	-niet-relevante deelonderwerpen -argumenten zijn niet met elkaar verbonden of tegenover elkaar geplaatst <i>max. 5 punten</i>	-redelijk relevante deelonderwerpen - argumenten zijn binnen gekozen deelonderwerpen met elkaar verbonden of tegenover elkaar geplaatst <i>max. 10 punten</i>	-Relevante deelonderwerpen - argumenten zijn binnen gekozen deelonderwerpen goed met elkaar verbonden of tegenover elkaar geplaatst <i>max. 15 punten</i>	15
Integreren -eigen visie/argument toegevoegd	er is geen eigen visie/argument toegevoegd <i>0 punten</i>	eigen visie/argument in kern geplaatst <i>max. 3 punten</i>	nieuwe eigen visie/argument in kern naast andere visies/argumenten geplaatst <i>max. 5 punten</i>	5
Slot/ integreren -argumenten zijn gewogen -conclusie op basis van argumenten (afweging)	-argumenten zijn niet gewogen -conclusie ontbreekt <i>max 3 punten</i>	-er is uitleg waarom sommige argumenten belangrijk zijn -er is een conclusie <i>max. 6 punten</i>	-bij belangrijkste argumenten is uitgelegd waarom deze belangrijk zijn -conclusie vloeit logisch voort uit voortgaande <i>max. 10 punten</i>	10
Structuur en samenhang -inleiding kern en slot -kernzinnen en signaalwoorden	-onduidelijke structuur m.b.t. inleiding, kern en slot -geen duidelijke kernzinnen en signaalwoorden -geen samenhang <i>max. 3 punten</i>	-er is een inleiding, kern en slot -kernzinnen en signaalwoorden -er is niet binnen alle onderdelen samenhang <i>max. 6 punten</i>	-eigen structuur met inleiding, kern, slot die niet bronteksten navolgt -goede kernzinnen en signaalwoorden -samenhang binnen alle onderdelen van de tekst <i>max. 10 punten</i>	10
Parafrases en citaten -inleiden, verwoorden, uitleiden en bron	-geen parafrases en citaten -IVUB is niet nagevolgd <i>0 punten</i>	niet alle parafrases en citaten volgens IVUB <i>max. 3 punten</i>	alle parafrases en citaten volgens IVUB <i>max. 5 punten</i>	5
Taalgebruik -spelling, stijl en woordkeus	meer dan 15 fouten in stijl(2), spelling(1) en interpunctie(½); je stijl is slecht (korte zinnen, laag niveau taalgebruik) <i>0 punten</i>	5-10 spelling- en interpunctiefouten; stijl is gewoon (gemiddelde zinslengte, gewoon niveau) <i>max. 10 punten</i>	0-5 taalfouten en stijl is van uitmuntend niveau (zinslengte, woordkeus) <i>max. 15 punten</i>	15
Verzorging en aantrekkelijkheid -opmaak	-geen tussenkopjes, streamers -geen opmaak <i>0 punten</i>	-tussenkopjes, streamers -tekst is opgemaakt <i>max. 3 punten</i>	-goede tussenkopjes, streamers -opmaak ondersteunt inhoud <i>max. 5 punten</i>	5
Woorden (aftrek)	tekst heeft minder dan 800 woorden <i>10 punten aftrek</i>	tekst heeft meer dan 900 woorden <i>10 punten aftrek</i>	tekst heeft 800-900 woorden (excl. bronvermelding) <i>geen aftrek</i>	